

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**K.R. POPPER'IN BİLİM VE SİYASET
FELSEFESİNİN ANA KAVRAMLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taşkın EROL

**Enstitü Anabilim Dalı : FELSEFE
Enstitü Bilim Dalı : FELSEFE TARİHİ**

-148404-

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hakan POYRAZ

HAZİRAN 2004

**K.R. POPPER'IN BİLİM VE SİYASET
FELSEFESİNİN ANA KAVRAMLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taşkın EROL

**Enstitü Anabilim Dalı : FELSEFE
Enstitü Bilim Dalı : FELSEFE TARİHİ**

Bu tez 28/06/2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Hakan DOĞAN

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Rahmi KARAKUŞ

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Kaşım YILDIRIM

ÖNSÖZ

Bu çalışmada K. R. Popper'ın bilim ve siyaset felsefesinin ele alınmasının birkaç sebebi vardır. Bunlardan ilki insanoğlunun bilgi peşindeki serüveninin doruk noktası olduğuna inanılan bilime duyulan hayrettir. Öyle ki insanlığın son birkaç yüzyılda kaydettiği değişimin temelindeki güç bilimdir. Bu ilginin yanı-sıra, böylesi açık sonuçlara ulaşmış, hayatımızın her evresine girmiş bu disiplin üzerine yapılan eleştirilerin de gün geçtikçe artıyor olması bizi bu konuya yönelten başka bir etmen olmuştur. Bilim üzerine yapılan eleştirileri genel olarak iki grupta toplamak mümkündür. Bunların ilki, bazı ekonomik, siyasi, ekolojik sebeplerden dolayı doğrudan olmasa da bilimin sonuçları bakımından yapılan eleştirilerdir. Bir diğer ise. çalışmamızın ana konularından birini oluşturan ve bizatihi bilimsel yöntemin kendisine getirilen, yöntembilimsel eleştirilerin toplandığı kısımdır.

Güntümüzde bilim, salt bir bilme etkinliği olma dışında siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal sonuçları olan bir disiplindir. Bu etkilerin ilk biçimleri Batı toplumlarında ortaya çıkmıştır. Bu durum son derece doğaldır. Çünkü bilim Batı dünyasının iç dinamiklerinin bir sonucu olarak doğmuştur. Aydınlanma ile birlikte Batının yeni dünya görüşü halini almıştır. Bu haliyle düşünüldüğünde bilimsel bilginin üretim açısından en yoğun olduğu bölgenin Batı olması şaşılacak bir durum değildir. Bilim, Batı dışında kalan toplumlarda, özellikle kendi toplumumuz için konuşacak olursak hiçbir zaman dünya görüşü olarak algılanmamıştır. Bilakis dünyayı anlamı veya anlamlandırma çabası olarak değil, bazı siyasi, ekonomik ve özellikle de askeri gerekçeler ile kabul edilmiştir. Kanaatimizce bu durum ne yazık ki bilimsel, bilgi üretiminde neden bu derecede etkisiz ve kısır kaldığımızın bir gerekçesidir. Bugün bile bilimsel bilgi ve teknoloji üretmekle yükümlü kurumlarımız, üretimden çok uygulama birimi gibi davranmaktadır. Bu derecede üstün körü yaklaşımların bir diğer sonucu da bilime olan 'dogma' derecesindeki inançtır. Bu yaklaşımın faturalarını da halen ödemekteyiz. Bilimsel etkinlik bir insan etkinliği olarak son derece önemlidir. Ancak her etkinlik gibi eleştiriden uzak bırakılıp dogmatikleştirildiğinde zararlı bir çok sonuç vermesi de kaçınılmazdır. Bu sonuçlar da insani hayatının her kesimine uzanan nitelikte olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı bu konularda çalışmayı uygun gördük. Bu

çalışma için K. R. Popper'ı seçmemizin nedeni ise hem bilimsel etkinliği yayıldığı tüm bu alanlarla ilişkili şekilde ele alması, hem de Batı dünyasının Batı dünyasının içinden biri olması nedeniyle görüşlerini bir özeleştirici niteliğinde kabul etmemizdir.

Son olarak çalışmamız boyunca ilgisini, çok değerli zamanını ve emeğini esirgmeden, teşvik edici fikirlerini bizimle paylaşan danışman hocam Prof. Dr. Hakan Poyraz'a, yine çalışmamız süresince değerli fikirlerini ve emeğini, ama en önemlisi bitmek bilmeyen sabrını esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Rahmi Karakuş'a ve son olarak her ihtiyaç duyduğumuzda önerilerini ve fikirlerini şevkle bizimle paylaşma lütfünü gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sait Başer'e şükran duygularımı sunmayı borç bilirim.

Taşkın EROL
Sakarya 2004

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
GİRİŞ	1
1. Varlık ve Bilgi	3
1.1. Üç Dünya Kuramı	4
1.2 Seçme Kuramları.....	9
1.3. Eleştirel Akılcılık	13
1.4 Geleneksel Bilgi Anlayışı ya da Dünya2 Temelli Bilgi	15
1.5 Popper' ın Bilgi Anlayışı ya da Dünya3 Temelli Bilgi	16
2. Bilim	18
2.1 Geleneksel Bilim Anlayışı ya da Dünya2 Temelli Bilim Kuramı	18
2.2 Metodolojik Yanışlamacılık ya da Dünya3 Temelli Bilim Kuramı	22
2.3 Sınanabilirlik ya da Dünya3'ün Sağlaması Olarak Dünya1	26
3. Siyaset.....	29
3.1. Tarihsicilik - Totaliterizm - Kapalı Toplum - Ütopyaacı Kurmacılık ya da Dünya2 Temelli Bilim Kuramının Kültürel Uzantıları	29
3.2 Demokrasi - Açık Toplum - Eleştirel Kurmacılık ya da Dünya3 Temelli Bilim Kuramının Kültürel Uzantıları	39
4. Popper'ın Bilim ve Siyaset Felsefesindeki Ana Kavramlarının Karşılaştırılması.....	44
4.1. Bilimsicilik ve Totalitarizm	44
4.2. Metodolojik Yanışlamacılık ve Demokrasi	47
4.3. Doğruluk ve Özgürlük	48
4.4. Kuram ve Politika.....	50

SONUÇ	53
KAYNAKÇA	55

ÖZET

Popper'a göre bilgi, bir sorun giderme etkinliğinin sonucudur. Tüm canlılar hayatlarını daha iyi şartlara kavuşturmak için çevreyi ve kendi metabolizmalarını yenilerler. Bu yenilemede etkin olan, canlının istekleridir ve değişim bu doğrultuda olur. Bu açıdan bakıldığında da bilgi, aslında bir adaptasyon ve değişim sürecidir. Canlıların çevreyle olan bu ilişkilerinde hangi değişikliklerin başarı sağlayacağı hangilerinin ise başarı sağlamayacağı, deneme-yanılma süreci ile belirlenir. Bu yolla hatalı yollar elenir, başarılı olanlar ise korunur.

İnsanın bilgi serüveni de aynı şekilde ilerler. Bilimsel işleyişi de bu perspektiften ele almak gerekir. Çünkü Popper'a göre bu süreç de aslında doğruların birikmesi ile değil, yanlışların ayıklanması yoluyla ilerlemektedir. Her çözülen problem, eskisinden daha değişik bir ortamda olunmasını sağlayacağından, bu sorun durumu da sürekli değişmektedir. Popper'da bilgi bir tek sürecin, sorun çözme sürecinin ürünüdür ve insan yaratıları olan ister maddi ister manevi ya da soyut ürünler bu süreç içinde değerlendirilmelidir.

Siyasi alan olan toplumsal yaşamda da tüm planlamalar bu ilkeye göre yapılmalıdır. Gelecekte sahip olunacağı düşünülen ütopyik toplum hedeflerine varmak yerine, mevcut toplumdaki kötülüklerin giderilmesi için çalışılmalıdır. Çünkü bu tutum, bilginin doğal sürecine en uygun olan tutumdur. Onun öngördüğü toplum, sorun çözme için ortaya atılan önerilerin engellenmediği, bilakis teşvik edildiği bir toplumdur ve Popper, toplumun her üyesinin akılcı önerilerde bulunabileceğini iddia eder.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, problem çözme, problem durumu, hata eleme.

SUMMARY

Comparison of Basic Conceptions of Popper's Phylosophy of Science and Politics

According to Popper, knowledge is a result of solving of a problem. All living things restores themselves and their environment to achieve better conditions to live in. The wishes and needs of the living thing are the most effective during that restoration and change occurs in that direction. From this point of view, knowledge is a process of change and adaptation. In this relation between the living things and the environment, which changes are to be successful and which ones are not can be decided by a process of try and fail. By this way, successful attempts are kept and the unsuccessful ones are eliminated.

And the knowledge acquiring process of human beings goes on like this. Scientific processes must be handled from this point of view, too. Because, according to Popper, this process does not occur by getting the trues together, but by eliminating the wrongs. Since each problem that is solved will provide to be in a different position, it means that the problem also keeps changing. According to Popper, knowledge is a result of only one process which is called problem solving process and everything- absolute or abstract- must be handled in this process.

All plannings must be done according to this even in the social life which is a political subject of study. Instead of trying to get to utopic social targets which are thought to be achieved in the future, we must try to overcome the problems of the present society. Because this is the best behaviour that fits the natural process of knowledge. In Popper's society, the proposals to solve a problem are not hindered but on the contrary they are encouraged, and Popper claims that every member of the society can make intelligent proposals.

Key words: Knowledge, problem solving, problem situation, eliminating wrong ones

GİRİŞ

21. Yüzyılın en önemli düşünürlerinden olan Karl Raimund Popper, 28 Temmuz 1902'de Viyana'da doğdu. 1918-1928 yılları arasında Viyana Üniversitesi'nde öğrenim gören Popper, aynı dönemde Viyanalı usta Adalbert Pösch'den marangozluk eğitimi de alır ve 1924'te kalfa olur. 1928 yılına gelindiğinde dil kuramcısı Karl Bühler'in danışmanlığında doktorasını tamamlar. 1937'de Naziler'in Avusturya'yı işgalinden hemen önce, Yeni Zelanda'ya göçer. Burada, Cantenbury University College'ta doçent olur ve 1945 sonlarına kadar felsefe dersleri verir. 1946'ya gelindiğinde, İngiltere'ye giderek, London School of Economics and Political Science'ta mantık ve bilimsel yöntem profesörü olarak çalışır. 1965'te Kraliçe II. Elizabeth tarafından 'Sir' ünvanı ile onurlandırılır. 1969'da London School of Economics and Political Science'tan emekli olur ve bu tarihten ölümüne kadar olan süreçte bir çok üniversitede konuk profesör olarak dersler vermeyi sürdürür. 17 Eylül 1994'te de East Croyden'da hayata gözlerini kapatır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada son dönem felsefe tarihinin önemli düşünürlerinden olan K.R Popper'ın bilim ve siyaset felsefesine ilişkin görüşlerinin oturdukları ortak temelleri göstermek amacı güdülmüştür. Onun felsefi düşünceleri aynı mantıksal örgünün içine bürünerek birbirlerinin doğal birer sonuçları olarak ardısıra gelirler. Popper'ın görüşleri, ilk bakışta birbirinden çok uzak iki alan olarak görünen bilim ve siyaset felsefesi alanlarının aslında aynı temel ilkelerden çıkarılmış halleridir. Çalışmamızda bu ortak ilkeleri tesbit ederek, bilim ve siyaset görüşlerinde kullandığı ana kavramların ortak yönlerini tesbit etme çabasını güttük. Ayrıca bu çalışmanın dolaylı olarak, insani etkinlik sahalarının her ne kadar çok farklı alanlar gibi görünse de, ortak bir temele sahip olduğu yönündeki görüşe ve bu görüşe karşı getirilen eleştirilere de ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Çalışmanın Önemi

İnsani bilginin karakterinin anlaşılması bakımından incelenecek en iyi örnek bilimsel bilgidir kanaatindeyiz. Çalışmamız, özellikle yakın tarihimize damga vuran bu disiplinin hem anlaşılması ve hem de diğer disiplinlerle ilişkisinin daha anlaşılabilir

olması bakımından önemlidir. Bunun yanısıra Batı'da ve ülkemizde Popper üzerine yapılan bir çok araştırma olmasına rağmen hiç birinde bu denli açık kavramsal bir karşılaştırma mevcut değildir. Bu da ileride aynı konular üzerinde çalışacak araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacaktır.

Çalışmanın Metodolojisi

K.R. Popper'ın Bilim ve Siyaset Felsefesinin Ana Kavramlarının Karşılaştırılması adlı bu çalışmamızı, Popper'ın kendi eserlerinde dile getirdiği görüşlerin toplanması, konuyla ilişkili olan görüşlerinin seçilmesi, seçilen görüşlerin ilişkili yanlarının tespit edilerek ortaya konması şeklinde yürüttük. Bunu yaparken mümkün olduğunca Popper'ın kendi eserlerini kullanmaya çaba gösterdik. Kendisinin görüş belirtmediği ya da eksik gördüğümüz yerlerde ise başka kaynaklara ve Popper yorumcularının görüşlerine başvurduk.

Çalışmanın İçeriği

Popper, felsefi görüşlerinin temellerini 1918-1928 yılları arasında eğitim gördüğü Viyana Üniversitesi'nde atmıştır. Viyana Çevresi ve Mantıkçı Pozitivistler olarak tanınan çevre ile aynı zamanda ve aynı okulda olması onun, zamanının gözde felsefi problemlerine ilgi duymasını sağlamıştır. Bu konulara, yani bilim felsefesine olan ilgisi hayatı boyunca sürmüştür. 1934'te yayınlanan ve ününü borçlu olduğu 'Bilimsel Araştırmanın Mantığı'nın (Logik der Forschung) temellerini bu yıllarda atmıştır. Viyana'da o zamanlar yaygın olan görüş, mantıkçı pozitizmdir. Mantıkçı Pozitivistler, bilim-olan ile bilim-olmayan ayrımını, kavramların ya da önermelerin deneysel karşılığı olup olmadığına göre yapıyorlardı. Onlara göre bir kavram ya da önermenin bilimsel olması demek, deneyim nesnelere tekabül etmesi demektir. Bu ayrım aynı zamanda anlamlı-olan ile anlamlı-olmayan ayrımının da kendisidir.

Böyle bir ortamda eğitimine devam eden Popper, zamanla mantıkçı pozitivistlere karşı tavır almaya başlar. Onların, bilim-olan ile bilim-olmayan arasındaki ayrım ölçütünü eleştirir. Bu ölçütün aynı zamanda, anlamlı-olan ile anlamlı-olmayanı da ayırdığını iddia etmelerinin de karşısındadır Popper. Bu yüzden Viyana Çevresi tarafından kendisine 'Resmi Muhalif 'lakabı takılmıştır. Genç Popper, bu tutumu hayatı boyunca

devam ettirmiştir. Bilim felsefesinin ana konularından birini sınır çizme sorunu oluşturur. Bu başka bir deyişle bilim-olan ile bilim-olmayanı belirlemek için bir kriterin konması sorunudur.

Popper'in bu konuyla ilgili görüşlerine çalışmamızın II. Bölümünde değindik. Çalışmanın I. bölümünde ise, Popper'in bilim ve siyaset alanlarının temelini oluşturan, bilgi anlayışına ve bilgi anlayışını üzerine kurduğu 3 Dünya Kuramına ve Eleştirel Akıl kavramına değindik.

Popper hayatı boyunca, iki dünya savaşına da tanık olmuştur. Bu etkenden dolayı o siyaset felsefesi ile ilgilenmiştir. Ona göre, siyasi yanlışların temelinde birçok felsefi yanlış ve bilim kuramının yanlış anlaşılmasının etkileri açıktır. Bu konuya, yani Popper'in siyaset görüşlerine çalışmamızın III. bölümünde yer verdik. Ve nihayet çalışmanın amacını oluşturan K. R. Popper'in bilim felsefesi ile siyaset felsefesinin ana kavramlarının karşılaştırılması çalışmamızın IV. ve son bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmamız esnasında ana kaynaklar olarak, Popper'in siyaset felsefesinin ana kaynağı olan Açık Toplum ve Düşmanları adlı kitabını baz aldık. Bunun yanında bilim felsefesi konusunda ise Bilimsel Araştırmanın Mantığı adlı kitabı ana kaynağımızı oluşturdu. Çalışmanın ilk bölümünde değindiğimiz 3 Dünya Kuramı, Seçme Kuramları ve Eleştirel Akılcılık gibi kavramlarını incelerken de Popper'in son otuz yılının makalelerini bir toplamı olan Daha İyi Bir Dünya Arayışı adlı kitabını temel olarak aldık. Bunların yanında kaynakçada belirttiğimiz, konularımızla ilgili birkaç temel kitaptan ve tezden de faydalanılmıştır.

1. Varlık ve Bilgi

1.1. Üç Dünya Kuramı

Popper, insani düşünce ve bu düşüncenin gelişimini incelerken onu;

- 1 Konusu bakımından,
- 2 Konuyu işleyen zihin açısından ve,
- 3 Bu ilişki sonucu ortaya çıkan ürün ve ürünler bakımından ele alır.

İnsani düşüncenin konusu ilkin, onun ‘dünya1’ diye adlandırdığı fiziki çevredir. Bu çevre canlı ve cansız nesnelere müteşekkildir.

“Dünyada iki tür varlıktan söz ederiz” der Popper: “Canlı ve cansız varlıklar. Her ikisi de varlıklar dünyasına, maddi cisimler dünyasına aittir. Bu dünyayı, ‘dünya1’ olarak niteliyorum ” [Popper 2001: 18].

O, dünya2’den ise, insani yaşantıların dünyasını anlar. Duygular, zihin ve zihin içerikleri bu dünyaya aittirler. Bu iki alan yani ‘dünya1’ ile ‘dünya2’ arasındaki ayrım, aslında öylece yapılabilecek kadar kolay bir ayrım değildir. Çalışmamızın ikinci bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde bahsettiğimiz üzere Popper, geleneksel bilimsel yöntemi eleştirirken, kuramsal alan ile deneysel alan arasında yani dünya1 ile dünya2 arasında bir sınır olmadığını belirtir. Sınırsızlık durumunu aslında ilk kez fark edenlerden biri I. Kant’tır. Bilindiği üzere Kant, bilimin konusunu oluşturan önermelerin hiçbir şekilde boş bir zihne duyular vasıtası ile yazılmadığını ve bu tip önermelerin salt duyuşsal önermelere indirgenemeyecekleri gibi, onlardan da çıkarılamayacaklarını görmüştür. Yani Kant’ a göre olgusal önermeler de bir çeşit teorik önermelerdir. Örneğin, $2+2 = 4$ eşitliği, somut olgularla doğrulansa bile aslında bu eşitliğin doğruluğu olgularla sağlanmamaktadır. Hiçbir olgusal ilişkilendirme bunu

sağlamaz. İki kalemin yanına iki kalem daha koyduğumuzda dört etmesi, olgusal durumun betimi değil, bilakis, bu matematiksel eşitliğin bir sonucudur.

Fakat Popper yaptığı bu ayırım ile, iki alan (dünya1 ve dünya2) arasında ilk bakışta gözümüze çarpan ayrılığı vurgulamak istediğini söyler. Ayrıca bu, onun felsefe tarzına da uygundur; çünkü ona göre, tüm insanlık tarihinin olduğu gibi felsefe tarihi de sorun çözmenin tarihidir. Söz konusu edilen ayırım vasıtası ile sorunlar daha iyi formüle edilecektir. Bu tip bir ayırma örnek olarak, Kant'ın yaptığı fenomen-numen ayrımı gösterilebilir.

Bilindiği üzere Kant, duyumcu ve deneyci filozofların aksine bilginin tek kaynağının deney ya da duyu verileri olmadığını ifade eder. Bunun yanında rasyonalistlerin iddia ettiği gibi akıl da tek kaynak değildir. Ona göre insan bilgisinin içerisinde hem deneyden gelmeyen ve a priori olarak adlandırılan unsurlar, hem de deneyden sağlanan a posteriori unsurlar vardır. Ancak, deneyden gelen veriler bize, nesnenin var olduğu şeklin ya da durumun aynen yansıması olarak gelmez. Biz nesnelere belirli formlarla algılarız. Bu formlar da, zaman ve mekan formlarıdır. Klasik epistemolojinin iddia ettiği gibi nesnelere ya da varlık belirli bir zaman ve mekan içerisinde değildir. Kant, zaman ve mekanın belirli varlık tipleri olmadığını söyler. Bunlar, duyarlılığımızda mevcut olan algı kalıplarıdır. Bu yüzden de biz bir nesneyi zaman ve mekanda algılamamıza rağmen, zamanın ve mekanın kendisini algılayamayız, onlar bizim, algılama şartlarımızdır. Kant buradan hareketle, zorunlu olarak, algılanan nesnenin kendiliğindeki durumu ile bizdeki imajının ayrı şeyler olduğuna ve bizim zaman-mekan kalıpları olmadan algı imkanımız olmayacağı için de bu iki alanın farklı yapılar olması gerektiği sonucuna varır. Kant nesnenin, duyarlık formlarıyla işlenerek bize ulaşan kısmına fenomen, gerçekte olduğu haline de numen adını verir. Biz numen hakkında konuşamayız, bilgimizin konusu fenomenlerdir. Bu da demektir ki akıl, yasaları ya da düzenlilikleri doğadan çıkarmaz; aksine onları doğaya dikte eder.

“(…) Doğa araştırmacıları, aklın, yalnızca kendi planlarına (taslaklarına) göre ortaya koyduğu şeyi kavradığını ve aklın kendi yargılarının ilkeleri ile değişmez yasalar doğrultusunda ilerlemesi ve sorunlarını yanıtlamak için kendisini doğanın ellerine bırakmaktansa doğayı zorlaması gerektiğini anladılar. Başka türlü hareket edildiğinde, önceden tasarlanmış bir

plana göre yapılmamış, rastlantısal gözlemlerle aklın aradığı ve gerekli olan zorunlu yasalara varılamaz” [Kant, 1984: 3].

Popper da benzer bir yaklaşımla, dünya1 ve dünya2’yi ayırmaktadır. Ancak Popper’ın ayrımı Kant’tan farklı olarak, bilgi kuramsal bir yaklaşımın sonucu değil, bilgiyi temellendirme çabası ile yapılmış bir ayırmadır. Yani Kant gibi bilgiden varlığa geçmek yerine, varlıktan bilgiye geçer.

“... Bu ayrımla vurgulamak istediğim tek şey, ‘dünya1’ ile ‘dünya2’nin prima facie (daha ilk bakışta) birbirinden farklı olmasıdır... Aralarında yüklemel bir ayırım yapmakla, öylesine bir ayırım yapmış değilim. Bu ayırım, yalnızca sorunları daha iyi formüle etmeye yarayacaktır” [Popper, 2001: 18].

Popper’ın ‘dünya3’ olarak adlandırdığı alan ise bir nevi, ‘dünya2’nin güdümünde ‘dünya1’in nesnelere şekillendirilerek yeni ürünlerin ortaya çıkarıldığı alandır. Ayrıca insan aklının fiziksel olmayan yaratıları, matematik kavramlardan hayal dünyasının ürünlerine varıncaya kadar diğer bu tip tüm ürünler de bu dünyaya aittir. Şöyle der, Popper;

“ ‘Dünya3’ olarak tanımladığım dünya ise, insan aklının yarattığı nesnel ürünlerin dünyasıdır, yani ‘dünya2’ den doğan insansal ürünlerin dünyasıdır... İnsansal yaratı biçiminde ortaya çıkan planlı ve istendik tüm ürünleri ‘dünya3’ olarak sınıflandırmak, bu terminolojinin anlaşılabilirliği için önemlidir ” [Popper, 2001: 19].

Yani dünya1, *fizik gerçeklik*; dünya2, *zihin içerikleri*, dünya3 ise, bu ikisi arasındaki ilişkiden doğan *kültür dünyasıdır*. Buna göre gerçeklik, birbiriyle bağlantılı ve bir şekilde birbirine etki yapan, birbiriyle kesişen üç dünyadan oluşmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Popper, üç farklı dünyayı üç ayrı kozmik gerçeklik olarak tasarlamaz; bilakis bu dünyalar, evren dediğimiz gerçekliğin parçaları anlamındadır.

Felsefe tarihi göz önüne alındığında, gerçekliğin bu tarz sınıflandırılması sıklıkla rastlanan bir durumdur. Söz konusu sınıflandırma genellikle iki biçimde dile getirilmiştir. Popper’ın dünya1 olarak adlandırdığı kısım, materyalist filozoflarca; dünya2, idealist filozoflarca tek gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Bunların dışında, yine

bu iki kategoriyle sınırlı olmak koşuluyla, her iki alanın da bir gerçekliğe sahip olduğunu düşünen, düalist filozof ya da felsefelere de rastlarız (Descartes gibi). Popper ise bunlardan farklı olarak her üç alanın da belli oranda özerkliğe sahip olduğunu düşünür. Bu özerklikten dolayı üç alan arasında ortak bir temel aramak boşunadır. Dünya1 , dünya2 ve dünya3 yani fizik gerçeklik, zihin içerikleri ve kültür dünyası arasında kesişmeler varsa bile, bu onların enikonu bir alana indirgenebileceği anlamına gelmez. Popper' ın bilgi anlayışını da bu çerçevede içerisinde değerlendirmek gerekir. Zira ona göre bilgi, dünya3' ün ürünüdür. Her ne kadar bilginin üretimi aşamasında dünya1 ve dünya2 etken olsa da ortaya çıkışından itibaren o artık bu iki dünyanın özelliklerinden farklı bir yapı kazanır. Bu sayede de bilginin nesnellüğünün mümkün olduğu vurgulanmış olur. Çünkü bilgi bir ürün olarak, öznel alan olan dünya2 alanından bağımsızlaşır. O artık bizim bir yaşantımız değil, yaşantımızın bir sonucudur. Bu da demektir ki, bilginin nesnellüğünü, bilim adamı ya da bilgiyi üreten kişinin nesnellüğüne bağlamak doğru değildir. Zaten insanın kelimenin tam manası ile objektif olarak karar vermesi ya da bilgi üretmesi mümkün değildir, önünde sonunda en azından kullanılan dil bağlamında belirli kalıpların izini taşımaktan kurtulamaz. Sonuç olarak denilebilir ki, Popper, bilgi deyince, süreç olarak da ürün olarak da insani bir şeyi anlamaktadır.

O, insan bilgisi ve bu bilginin macerası söz konusu olduğunda, yukarıdaki üçlü ayrımında en önemli işlevi antropologların kültür diye adlandırdığı dünya3'e yükler. O, bilgiyi dünya3'ün bir ögesi olarak gördüğünden dolayı bu dünya, kendi gerçekliğinin maddi olmayan kısmı ile çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

“Bana göre ‘dünya3’ gerçektir ve yaşantımızda maddi olmayan çok önemli bir yeri vardır, bunlar da örneğin sorunlardır” [Popper, 2001: 20].

Popper'a göre bilgi serüveni sorun durumları ile karşılaşılması ile başlar. Karşılaşılan problem genellikle dünya1 kaynaklıdır. Örneğin, soğuktan korunma ihtiyacı hissetmemiz gibi. Ya da problem, dünya3 kaynaklı da olabilir; insansal yaratıların istenmeyen sonuçlara yol açması gibi; matematik problemler ya da teknolojik ürünlerin yan etkileri bunlara örnektir. Sorun durumu nerden kaynaklanıyor olursa olsun, çözüm girişimlerimiz sonuç itibarı ile konu ile ilgili bilgi içeriği taşıyor olmak zorundadır. Bu

da sorunun farkına varılmasından çözümün bulunmasına kadar dünya3 içerisinde olan biten bir durumdur. Çünkü, bilgi arayışında itici gücü oluşturan sorun durumları ve getirilen çözüm önerileri dünya3' ün alanı içerisinde. Zira sorun durumları ve çözüm önerilerinden bahsediyorsak en azından yanlış bir bilgi üzerinden hareket ediyoruz demektir.

“Bilginin çıkış yeri, algılar ya da gözlemler, veri birikimi veya olgular değil, problemlerdir” [Popper, 2001: 80].

Popper yorumcularından Magee, bu süreci şöyle formüle eder;

$S1 \rightarrow D\check{C} \rightarrow HE \rightarrow S2$

Burada, S1 baştaki sorundur, DÇ önerilen deneme çözümü, HE deneme çözümüne uygulanan hata eleme süreci, S2 de sonuçta varılan ve içinden yeni sorunların çıktığı durum. Bu özünde kendi kendisini besleyen bir süreçtir. Döngüsel değildir, çünkü S2 her zaman S1' den farklıdır: bir sorunu çözmekte tam bir başarısızlığa uğranılması bile, bize o sorunun güçlüklerinin nerelerde olduğu ve buna getirilebilecek herhangi bir çözümün ne gibi en az koşulları karşılaması gerektiği hakkında yeni bir şeyler öğretir — dolayısıyla, sorun durumunu değiştirir. (Hegelci ya da Marxçı bir anlamda) diyalektik de değildir, çünkü (eleştiriden farklı olarak) çelişmeyi memnunlukla karşılamak şöyle dursun, onu varlığına katlanabilecek bir şey saymaz” [Magee, 1993: 59-60].

Popper, bu üç dünyanın özellikle ‘Dünya3’ ün özerk olduğunu ilginç bir örnekleme ile göstermeye çalışır:

Büyük bir afet sonucu ‘Dünya3’ e ait tüm yaratılarımız makineler, kitaplar, bilgisayarlar vs... kaybedildiğini farz edelim: Bu durumda uygarlığın tekrar eski haline dönmesi neredeyse imkansız bir hal alacaktır. Zihin içeriklerimiz duruyor olsa da yine de tüm bilgi birikimimizin dökümü olan kitaplar —ki onlar da dünya3'e aittirler çünkü içerik olarak dünya2 den, madde olarak dünya1'den imal edilmişlerdir ve hiç kimse kendi yazdığı bir kitabı dahi satırı satırına aklında tuttuğunu iddia edemez. — yok olmuş olacaktır ve bu da yeniden öğrenme sürecimize büyük bir darbe vuracaktır. Aynı senaryoyu bu kez dünya2 üzerinde denersek, dünya3 e ait tüm yaratılarımız sağlam

olduğu için tüm bunları tekrar öğrenip kullanmaya başlamamız ilk duruma göre daha kolay olacaktır.

Bu örnekle Popper, bilginin Dünya3 e ait olduğunu bize tekrar hatırlatır. Madem ki bilgi, dünya1(fizik gerçeklik) ile dünya2'nin (zihin içeriklerinin) karşılıklı etkileşiminden doğar; o halde her dünya bağımsız bir gerçekliğe sahip olduğundan yani özerk olduğundan, dünya3 e ait olan bilgi de bu açıdan nesnel ve dünya3'ün bir parçasıdır.

“Nesnel anlamda bilgi, bileni olmayan bilgidir: bilen bir öznesi olmayan bilgidir” [Magee, 1993 : 65].

Popper'a göre gerçek ya da nesnel bilgi bileni olmayan öznesiz bilgidir. Bu yargıyı açmak gerekirse, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bilgi, bireylerden bağımsız bir yapıya sahiptir. Dolayısı ile dünya2'nin yani öznelliğin dışındadır. Biz bir fikir eseri ortaya koyduğumuzda o artık bizim değil, kamunun ortak malıdır. Üzerinde düşünmeye ve tartışmaya açık bir halde bizden bağımsızdır. Eseri ortaya koyanın kimliği değil eserin ifade ettikleri, savları önemlidir.

1.2 Seçme Kuramları

Seçme kuramları, Popper'ın bilim felsefesi ile siyaset felsefesi arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için üç dünya kuramının rolünü belirleme noktasında bir geçiş teşkil eder. Öyle ki bu kuramlar yani seçme kuramları, dünya1, dünya2 ve dünya3'ün karşılıklı olarak birbirlerini nasıl etkilediklerini tüm açıklığı ile gözler önüne serer. Fizik gerçekliğin zihin durumlarımız üzerine etkisi, zihin durumlarımızın fizik gerçekliği şekillendirmeye kalkışması ve bunun sonucunda planlı ve istendik ürünlerin toplamı olarak nitelenen dünya3'ün oluşması, dünya3'ün de tekrardan fizik gerçekliğe etki etmesi gibi durumları seçme kuramlarında somut bir anlatımla karşımızda buluruz. Bu geri beslemeli süreç anlaşıldığında ortaya çıkan tablo okuyucuya, insanın serüveninin karmaşık olmayan, makul bir hikayesini resmeder gibidir. Binlerce yıllık insanlık

tarihini göz önüne alan okur, gelinen yolun zorluğunu, karmaşık ve bir o kadar da hayret verici derecede uzun olduğunu düşünebilir. Hatta son birkaç on yıl içerisindeki değişimi dahi aklına sığdırmakta zorlanabilir ve mucizelerin ya da büyük rastlantıların paylarının hiç de az olmadığı sonucuna varabilir. Oysa gelişimi anlamak için bu kadar teferruatlı araştırmalara ve mucizeler gibi doğa üstü öğelere gerek yoktur. Çünkü üstünde durduğumuz tarih, bizlerin tarihidir ve tarihimiz de bizim gibi tüm doğallığıyla karşımızdadır. Kendimizi anlamak, bir nevi tarihimizi de anlamaktır ve bundan daha doğal bir şey de yoktur. Popper bu süreci tüm yalınlığı ile betimler. Aslında ekoloji, bilim, ahlak, siyaset gibi çok farklı gördüğümüz insani yaşantı kesitlerinin nasıl bir tek sürecin ürünleri olduğunu ve bu ürünler arasındaki ilişkileri, geçişleri anlatır.

Popper, bu üç dünyanın rolleri ve birbirlerini etkilemeleri konusunu, *seçme kuramları* başlığı altında işler.

Popper'a göre tüm tarih, gerek toplumsal, gerek ekonomik gerekse de biyolojik olsun, aslında tek bir şeyin tarihidir; bu da sorun çözmedir. Her organizma — toplumu da kendine has işleyişi olan bir organizma sayabiliriz — sahip olduğu en güçlü güdünün, hayatta kalma güdüsünün eşliğinde davranışta bulunur. Bu amacına ters düşen bir durumla karşılaştığında da çeşitli manevralarla bu sorunu gidermeye çalışır.

Canlıların, yaşam serüvenlerinde hayatta kalabilmek için çeşitli değişimler geçirdiklerini biliyoruz. Bu değişimleri, değişen şartlara paralel olarak, canlının kendi bünyesinde şartlara uyum sağlamak için getirdiği çözüm denemeleri olarak adlandırabiliriz. Ancak her canlı, aynı sistem içerisinde yer alsın bile, uyum sağlamak için bünyesinde oluşturduğu adaptasyon mekanizmaları bakımından, diğerlerinden farklılık göstermektedir. Bunun ispatı olarak da canlı çeşitliliğini gösterebiliriz. Canlıların uyum için kendilerinde gerçekleştirdikleri değişikliklere bu anlamda birer seçim gözüyle bakabilir. İşte, canlıların değişim sürecindeki bu tercihlerini ya da farklılıklarını izah etmeye, bünyede meydana gelen değişikliğin itici gücünün doğa mı yoksa canlının kendi tercihi mi olduğunu açıklamaya çalışan kuramları seçme kuramları adı altında toplayabiliriz.

Canlılar dünyasının içinde buldukları çevreyle ilişkileri ve yaşam mücadeleleri ile ilgili seçme kuramları, kabaca iki başlık altında toplanabilir;

- 1 Seçme baskısının dıştan gelen bir zorlama ile ilerlediği, çevrenin canlılar üzerindeki yaptırımıyla adaptasyon ve doğal eleme sürecinin şekillendiğini öne süren ve Popper'ın 'kötümser' yaklaşım dediği, tipik örneğini Darwin'de bulduğumuz, öznenin edilgen olduğunu öne süren kuramlar.
- 2 Canlıların adaptasyon ve doğal eleme süreçlerinde, içten gelen baskı olarak adlandırılan, çevreyi kendine uydurma çabalarını daha etkili gören, öznenin aktif olduğu kuramlar.

İlk tip kurama göre yaşam sürekli bir savaş alanıdır: Güçlü olanın ayakta kaldığı, diğerlerinin ise ortadan kalktığı bir savaş alanı... Bilindiği üzere bu kuramı Charles Darwin ortaya atmıştır. Bu tezin temelinde kötümser bir bakış açısı bulunmaktadır. Zira bu kurama göre doğa, bünyesinde barındırdığı canlıları doğal eleme denene süreci tabi tutarak seçer. Bu seçimde hayatta kalanlar güçlülerdir, görece zayıf olanlar ise zamanla elenmektedir ki bu doğal bir yasadır. Bir fizik kanunu nasıl çiğnenemezse bu durum da aynı şekilde sabitlik arz etmektedir. Bu kuramın varsaydığı özne tamamıyla edilgen bir yapıdadır. Çünkü uyum için gerçekleştireceği değişiklikleri kendisi seçemez, bilakis yapılması elzem değişiklikleri doğa ona dikte eder. Bu kuram, hayatta kalmak için her yolun meşru olduğu ve güçlü olan için bile özgürlüğü en aza indirgeyici sonuçlara ulaşan bir kuramdır. Çünkü en güçlü de sürekli olarak tehdit ve gerilim altındadır: eleme süreci her an devam etmektedir, güçten düştüğü anda elenecektir.

Darwin'in kuramının toplumların serüvenine uygulanmış şekline kabaca Sosyal Darwincilik denebilir. Bu kuramı toplumlar bazında kabul ettiğimiz zaman kaçınılmaz bazı sonuçlara varırız. Bunlardan ilki; eğer en güçlü hayatta kalıyorsa, tarih sahnesinde en uzun yer alan toplumun, doğal olarak, diğerlerinden daha yetkin, daha güçlü olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu da o topluma, diğer toplumlara hükmetme hakkı ortaya çıkartır. Aynı zamanda görece daha zayıf olan toplumların değerleri, bakış açıları kısaca ürettikleri ve sahip oldukları, bunları üretirken kullandıkları yöntemler de değersiz olarak damgalanmak tehdidi altındadır.

Popper'in yaşadığı dönem göz önüne alındığında, siyasi hareketlerin karakterine sirayet eden bu bakış açısı, saldırgan, aşırı şüpheli ve dogmatik sistemleri besleyen ana kaynaklardan biridir. 1920'li yıllardan II. Dünya Savaşının sonlarına kadar Avrupa'da belirgin iki siyasi eğilim görülür. Bunlardan ilki, Marx'ın sistemleştirip, bilimsel olduğu iddiası ile ortaya çıkan komünizm, bir diğeri ise Almanya'da oluşan nasyonalizm akımıdır. Her iki siyasi ideoloji de genel karakterlerinde Darwinci öğretinin izlerini taşımaktadırlar. Marxistler, Darwin'e paralel olarak tüm tarihi, çatışmalar tarihi olarak görme eğilimindedirler ve çatışmanın sonucunu da tarafların ellerindeki ekonomik güç unsuru belirlemektedir. Alman nasyonalistlerine göre ise, Avrupa tarihinin en eski ırkı olan Germen ırkı, bilimsel olan Darwin Kuramı bağlantısında egemenlik hakkını elinde tutmaktaydı. Çünkü en güçlü olanın ayakta kalması ilkesi itibariyle tarihi en eskiye dayanan toplum, en güçlü toplum demektir. Bunun dışında kalan toplumların değerleri, doğa daha doğrusu evrimle olan savaşı kaybetmiş sayıldıklarından, değersiz olarak görülmeli ve insanlık, güçlü olanın değerlerini benimsemelidir. Söz konusu kuramları kabul ettiğimizde de bu tür teoriler karşısında tutunulabilecek mantıklı bir zemin imkanı da ortadan kalkmaktadır.

“Sosyal Darwincilik söylemi en uygunun yaşamasını öngören evrim sürecinde kaybedenlere ilişkin herhangi bir kavramı akıldışı ve/veya gerçekdışı olarak görür... Kendisini modern akılclığın en ileri versiyonu olarak sunan teknokratik akıl yürütme biçimi, birçok açıdan Sosyal Darwincilik'in cisimleşmiş halidir. Ayrıca teknokratik akıl yürütme biçimi, amaca yönelik akıl yürütme modeline uymayan her türlü kavramı ve doğrudan işlevsel bir fayda sağlamayan tüm kurumları gayri meşru ilan eder” [Gulbenkian Komisyonu, 2002: 22].

Toplumların da aynen organizmalar gibi en temel amacının hayatta kalmak olduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen anlamda bir teknokrata göre, bu amaç için yardımcı olmayan her türlü yapı da gereksiz ve hatta zararlıdır, yok edilmesi gerekir.

Popper'in, yaşamın dış baskı yolu ile geliştiğini savunan kuramları şiddetle reddetmemesinin gerekçesi de budur. Ona göre yaşam edilgen değil, etken bir yapıya sahiptir. Yaşam, mevcut şartlara uyma yerine şartların iyileştirilmesi yoluyla

devamlılığını sağlar. Tüm organizmalar deneme-yanılma yoluyla hataları eleyerek bir değişim sürecine girerler. Bu süreçte yanlış tercih yapan ya da gerekli değişimleri tamamlayamayan türler yok olurlar. Değişimin zamanlaması ve gerekliliği konusunda da karar vermemeyi sağlayan kriter ise hataların ayıklanmasıdır ki bu da deneme-yanılma yolu ile olur. Buraya kadar söylenenler tüm canlı türleri için geçerlidir. Ancak deneme-yanılma yöntemini kullanan insanla amip arasında farklılık vardır. Popper burada amipin de en az Einstein kadar—hatta daha inatçı bir şekilde— deneme yanılma tecrübesini gerçekleştirdiğini ama ikisini bir tutamayacağımızı söyler. Çünkü bizler insani bir dile sahibiz. Dilin genel özelliği ise ifade ve iletişimdir. Ancak bunu diğer canlılar da belirli ölçülerde yapmaktadırlar. Bu durumda insani dili diğerlerinden ayıran kendine has özelliği betimlemedir. Betimlemeden kastedilen ise doğru ya da yanlış önermeler oluşturmaktır. Özellikle yanlışın bulunması da insanda eleştiri yeteneğini geliştirmiştir. Bizler bu yetenek sayesinde henüz deneme-yanılma aşamasına gelmeden uyum sürecindeki hatalı yolları önceden kestirebiliriz ve bu da bize çevreyi iyileştirmek için hem zaman açısından hem de maddi açıdan tasarruf sağlar.

1.3. Eleştirel Akılcılık

Popper'in görüşlerini temellendirdiği ana kavramlardan bir diğeri de 'eleştirel akılcılık' kavramıdır. Buna göre o, insani bilginin ilerlemesinde kendisine kriter olarak alacağı tek şeyin eleştirel akıl olduğunu ifade eder.

Akıl ve akılcılık kavramları düşünce tarihinde çok değişik anlamlarda kullanılmıştır. Yaygın olarak kullanıldıkta akılcılık (rationalism), "Bilginin kaynağı nedir?" sorusuna akli kaynak gösteren felsefe akımıdır. Popper, akıl ya da akılcılık kavramından klasik rasyonalizmin ifade ettiği farklı bir şey anladığı için, bu tip sorular yanlış formüle edilmiş sorulardır (Bu konuda, çalışmamızın 'Popper'in Bilgi Anlayışı ya da Dünya3 Temelli Bilgi Anlayışı' adlı bölümüne bakılabilir) ve bundan dolayı yarar sağlamamak bir yana zararlı da olmuşlardır..

Ona göre:

“‘Akıl’ ve ‘akılcılık’ (rasyonalizm) terimlerinin anlamı bulanık olduğuna göre, burada nasıl kullanıldıklarını kabaca açıklamak gerekecektir. Önce bunlar geniş anlamlarında, yani yalnız düşünce etkinliğini değil aynı zamanda gözlem ve deneyimi de kapsayacak biçimde kullanılmaktadır. Bu sözleri akıldan çıkarmamak gerekir, çünkü ‘akıl’ ve ‘akılcılık’ sözleri çoğu zaman daha dar bir anlamda, ‘akıldışıçılığın’ değil de ‘deneyciliğin’ (ampirizm) karşısı olarak kullanılırlar, bu anlamda kullanıldıkta, akılcılık, düşünceyi gözlem ve deneyimden üstün tutar, bundan dolayı da ‘düşüncülük’ (entellektüalizm) olarak nitelenmesi daha doğru olabilir. Ama ben, burada ‘akılcılık’ sözünü ‘düşüncülüğü’ olduğu kadar, ‘deneyimciliği’ de içine alacak şekilde kullanıyorum ” [Popper, 2000 : c II, 198].

O halde Popper akılcılık kavramından, felsefe tarihinde kullanılagelen biçiminden başka bir şey anlamaktadır. O eleştirel akılcılık derken doğruyu arama ya da yanlış ayıklama sürecimizdeki eleştirel bakış açısının muhafaza edilmesini kasteder.

“(…) Akılcılığın, eleştirel düşüncelere kulak vermeye ve sınamalardan bir şeyler öğrenmeye hazır olmak tutumu olduğunu söyleyebiliriz. Bu temelde, ‘*Ben haksız olabilirim ve sen haklı olabilirsin ve çaba göstererek belki doğruluğa daha yaklaşırsın*’ diyebilme tutumudur ” [Popper, 2000 : c II, 198].

Popper, aklın öncelikle toplumsal yaşantıya borçlu olduğunu savunur. Ona göre biz aklımızı, içinde yaşadığımız topluma borçluyuzdur. Ancak belirtmek gerekir ki o, aklın kazanımı açısından bir kollektivist değildir. Aklımızı borçlu olduğumuz toplum derken, sınıf ya da millet bilinci açısından kategorize edilmiş sosyal bir varlığı kastetmez. Bunun yanında toplumdaki kasıt daha çok kişiler-arası bir durumu ifade amacıyla söylenmiştir. Çünkü akıl, hayatımız boyunca içinde yaşadığımız toplumun üyeleriyle olan birebir ilişkilerimiz sonucunda oluşturulur. Bu manada toplumun her üyesi, bilgi kaynağı olmaya aday durumdadır.

“Akılcı tutumun, usavurmaya öne sürene değil de, usavurmanın kendisine önem vermesinin bazı uzak erimli sonuçları vardır. Bu görüştüğümüz herkesi bir akıl yürütme ve akla yakın bilgi kaynağı olma adayı saymamızı gerektirir, böylece de ‘insan soyunun akılcı birliği’ diyebileceğimiz şeyi temeller ” [Popper, 2000 : c II, 198].

Bu da bizi diğer insanlarla işbirliği yapmaya iter. Çünkü her birey, sorunlara çözüm üretme noktasında en azından öneriler getirebilecek durumdadır ve eleştirel akılcılık da

Bu da bizi diğerk insanlarla işbirliğı yapmaya iter. Çünkü her birey, sorunlara çözüm üretme noktasında en azından öneriler getirebilecek durumdadır ve eleştirel akılcılık da bu önerilere diğerk akıl anlayışlarından daha fazla değerk vermelidir. Bu tip öneriler yardımı ile mümkün olan en fazla sayıda önerinin toplanıp incelenmesi yoluyladır ki sorunların çözümleri hakkında doğruya daha yakın sonuçlara, başka bir ifade ile nesnellığe daha çok yaklaşılabılır.

“Kısacası, akılcı tutum ya da belki ‘akla yakınlık tutumu’ adını verebileceğim tutum, bilimsel tutuma, doğruluğı ararken işbirliğı gereksediğimize ve tartışmanın yardımıyla, zamanla nesnellığe yakın bir tutuma varabileceğimize inanan tutuma yakın bir tutumdur ”
[Popper, 2000 : c II, 198].

1.4 Geleneksel Bilgi Anlayışı ya da Dünya2 Temelli Bilgi

Geleneksel bilgi kuramlarında “bilginin kaynağı”, “Bilginin sınırları?” ya da “Bilginin imkanı” gibi sorunlar ve bu sorunlara karşılık olarak üretilen cevaplarda, öznel yaşantının ifadesi olan “biliyorum” sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük, gerçek bilgi kuramıyla hiçbir ilgisi olmayan noktalara gidilmesine neden olmuştur. Çünkü bilgi kuramı ya da bilginin mantığı – ki Popper için ikisi de aynı anlama gelir- hiçbir zaman bilginin nasıl ortaya çıktığı ile ilgilenmez. Bilgi kuramı, bilginin tutarlılığını, geçerliliğini, çelişmezliğini yani önermelerin karşılıklı ilişkilerini inceler.

Bu gerekçe ile Popper, bilgi tanımlamasına önemli gördüğü ayrımıyla başlar: Geleneksel bilgi kuramında kullanılagelen anlamdaki bilgi ile bilim alanındaki “bilgi” . .

Geleneksel bilgi kavramı sıradan anlamdaki, özne temelli bilgidir. Oysa bunun yanında asıl bilgi olarak kastettiğimiz tarz ise bilimsel anlamdaki bilgi olmalıdır. Geleneksel tarza örnek olarak Sokratesçi-Platoncu bilgiyi alırsak burada kastedilen bilme iddiasında bulunan, öznenin kendisiyle sınırlandığı “X’in P olduğunu biliyorum.”, “Biberin acı olduğunu biliyorum.” gibi meşruluğunu özneye dayandıran bilgidir. Popper’ın söylediğı gibi:

“Geleneksel bilgi kuramı, bilgi ya da düşünceyi öznel bir anlamda —biliyorum ya da düşünüyorum sözlerinin sıradan kullanımı anlamında— incelenmiştir. Ben, bunun bilgi kuramı araştırmalarını ilgisiz yerlere götürdüğünü ileri sürüyorum: Bilimsel bilgiyi incelemeye niyetlendikleri halde, gerçekte bilimsel bilgiyle hiçbir ilgisi olmayan bir şeyi incelemişlerdir. Çünkü bilimsel bilgi, düpedüz “biliyorum” sözünün sıradan kullanımı anlamındaki bilgi değildir” [Magee, Objective Knowledge’den alıntı : 108].

O halde, ona göre, geleneksel bilgi kuramı yanlış formüle edilmiş sorulardan oluşur. “Bilgimizin kaynağı nedir?” sorusu, bu anlamda yanlış bir formülasyondur. Popper bilginin kaynağı açısından yetkin bir köken arayan sorunun yerine, yanlış payımızı azaltan bir yöntem arayışının daha doğru olacağını ifade eder. Yani aslında şüpheye düştüğümüzde kendisinden emin olamadığımız bilginin, nihai doğruluğunu ya da yanlışlığını tescil ettirmek için başvurduğumuz, her türlü bilginin ilk çıkış noktası olduğu varsayılan akıl, deney, sezgi gibi bilgi kaynakları aramak yerine bakış açımızı değiştirmeyi teklif eder. Çünkü sözünü ettiğimiz yanlış formülasyon bizde değişmez bir doğruluk kriterine sahip olduğumuz kanısını doğurmaktadır oysa ki doğruluğun ne olduğunu bilmek ile doğruluğun bir kriterine sahip olmak farklı şeylerdir. Bu yanlış formülasyonun doğuracağı sonuçlardan kaçınmak için, yetkin köken arayan sorgulama faaliyeti yerine, yanlışları fark edip düzeltmemizi sağlayacak bir yöntem anlayışını önerir:

“(…) Ben, bilgimizin kaynaklarının ne olduğunu değil, bunun yerine “yanılgıları keşfeden ve onları ortadan kaldıran bir yol var mıdır?” sorusunu sorgulamamız gerektiğini düşünüyorum” [Popper, 2001 : 60].

Bu doğrultuda o, bilgimizin doğruların birikmesi ile değil de yanlışların ayıklanması ile ilerlediğini savunur. Bunun gerekçesi olarak da hiçbir ideal bilgi kaynağımız –yetkin köken— olmadığına ilişkin *inancımı* dile getirir. Bizi yanlış yola saptırmayacak, kuşku duyduğumuzda da güvenilir bir son merci olarak başvurabileceğimiz akıl, deney, duyu, sezgi vs. gibi yanılmaz bir kaynağımız mevcut değildir.

“Ne böylesi ideal hatasız bilgi kaynakları, ne de hatasız hükümdarlar vardır, bilgimizin tüm “kaynakları” bizi zaman zaman yanlış yola da götürebilir...” [Popper, 2001 : 60]

1. 5 Popper' ın Bilgi Anlayışı ya da Dünya3 Temelli Bilgi

Popper bizim için doğrunun herhangi bir ölçütü olmadığını, ancak bir, doğruya yaklaşmanın söz konusu olacağını; ama son noktada elimizde bir ölçüt olmadığından dolayı bu yaklaşmanın ne derece bir yaklaşma olacağını da bilemeyeceğimizi ifade eder.

Peki eğer böyle ise, yani olası tüm bilgi kaynaklarımız bizi yanlış sevk edebilirse, “bilgi”den söz edebilir miyiz? Bu durumda “bilgi” nasıl mümkün olabilir? Bir yöntem nasıl mümkün olabilir? Bir “doğruluk”tan nasıl bahsedebiliriz?

Popper'a göre:

- “1. Doğrunun hiçbir ölçütü yoktur; doğruya ulaşmış olsak bile, bunun doğruluğundan emin olamayız.
2. Doğru arayışında rasyonel gelişmenin bir ölçütü ve bu nedenle de bilimsel gelişmenin bir ölçütü vardır ” [Popper, 2001 : 52,53].

Doğrunun herhangi bir ölçütü olmamasına rağmen, onu arayışımızın bir kriteri, yani yöntemi vardır. Popper doğrunun herhangi bir ölçütü olmadığı fikrini Xenophanes'ten aldığını söyler.

“(…) Xenophanes, yaklaşık M. Ö. 500'de, bilgi diye tanımladığımız şeyin fikir yürütmekten ya da tahminden başka bir şey olmadığını –*episteme değil doxa olduğunu*— biliyordu:

Açmadılar başından Tanrılar her şeyi ölümlülere;
Ama bizler zamanla buluruz arayarak daha iyiyi.
Ulaşamadı hiç kimse, Tanrılar ve sözünü ettiğim
Tüm şeyler hakkındaki kesin doğruya, ulaşamaz da.
Açıklayabilse de biri, bu kusursuz doğruyu,
Asla bilemeyecektir. Her şey sanılarla dokunmuştur” [Popper, 2001: 61].

Elimizde doğru kriteri olmadığı için doğrulama imkanımız da yoktur. Ancak tekrar belirtmek gerekir ki doğruluğun ne olduğunu bilmekle, onu ayırt etmemize yarayacak kritere sahip olmamız çok başka şeylerdir. Popper, her ne kadar bir kriterimiz olmasa da doğruluk fikrinin kendisinin bir standart olarak fikrimizde durduğunu söyler. Bu idealize edilmiş doğru fikri vasıtası ile biz, doğruluk ve yanlışlık hakkında fikir sahibi oluruz. O halde doğru arayışımızdaki tek kriterimiz bilgimizin “yanlışlanabilir” nitelikte olmasıyla mümkün hale gelecektir. Yöntem, doğrulamaya değil yanlışlamaya dayanmak zorundadır.

2. Bilim

2.1 Geleneksel Bilim Anlayışı ya da Dünya2 Temelli Bilim Kuramı

Hume, bilimin rasyonel olmayan ama tümevarımsal bir karakterde, Carnap da rasyonel ve tümevarımsal karakterde işlediğini öne sürmüştü. Popper ise bilimin rasyonel, ancak tümevarımsal işlediğini söyler.

Yanlışlanabilirlik kriterini, doğrulanabilirliğe tercih etmesinin sebebi olarak da, doğrulanabilirlik yönteminin zorunlu bir şekilde tümevarımsal olarak çalışmak zorunda kalacağını ve tümevarımın da mantıksal boşluk içerişini gösterir. Bu sorun aslında Hume'un problemi olarak bilinen problemdir.

Bu problem kendi içinde kabaca iki sorundan oluşur: Birinci sorun sınırlı sayıdaki gözlemden genellemelere geçmenin mantıksal boşluğu sorunudur. Bu sorun değişik olarak, yasaların gözlemlerden yola çıkılarak oluşturulup oluşturulamayacağı sorununa bağlı olarak, hangi tip önermelerden hareketle bilimsel etkinliğe temel sağlayabileceğimiz sorunudur da. Bu sorun kısaca bilimin tabanı sorunudur. Buna göre doğa bilimlerinden kasıt deneysel bilimlerse, bu bilimlerin tabanı kuşkusuz deneyim alanı olacaktır. Burada kastedilen şey açıkça, gözlemdir ve gözlem ilk bakışta, öncelikle tekil şeylerin gözlemi olarak vardır. Bu duruma en uygun düşen sözcük de 'algı'dır. Ancak bilginin oluşmasında algının işlevi ve önemi sorunu hala çözüm bekleyen bir sorundur.

“Algı tekil nesnelere algısı olarak mı vardır, yoksa ancak tekil nesne durumlarının (Sachverhalte) algısından mı söz etmek gerekir? Acaba burada algılanan nesne-durumunun somut bir uzay-zaman konumu içinde (bu-burada-şimdi) saptanması mı kastedilmektedir, yoksa nesne-durumunun algılanması algılayan öznenin kendine göre yaptığı bir çeviri midir? Açıktır ki, yalnızca ikinci türden önermeler pekin anlamda protokol önermelerdir ve onlar aynı zamanda nesne-durumlarının saptanmasında temel oluştururlar. Çünkü algılanmış olan bir şeyin bulunduğu iddia edildiğinde, o şeye uygun bir algının önceden bulunduğundan kuşku duyulmaz” [E. Ströker, 1990 : 28].

Ancak her iki biçimdeki protokol önermeler de kabul edilebilir olmayan bir özellik taşırlar. Bu özellik de onların kendilerinin denetlenebilirliği ile ilgilidir.

“Bilimsel önermeler sisteminin deneysel yoldan güvenilir bir biçimde temellendirilebilmesi için, protokol önermelerinde yalnızca herhangi bir nesne-durumunun değil, daha çok bilfiil oluşan nesne-durumlarının da yansıdığı denetlemek konusunda her türlü olanak ortadan kalkmakta; ifadelerin algılara ilişkin olup olmadıkları veya başka bir deyişle, onların doğru ifadeler olup olmadıklarını denetlemek olanaksızlaşmaktadır ” [E. Ströker,1990 : 28].

İkinci sorun ise tümevarım yönteminin kendi içinde sonsuz geri gitmelere sebebiyet vermesidir.

“Evrensel bir önermenin ‘görgül geçerliliğinden’ söz ettiğimizde, söz konusu önermenin geçerliliğinin özel deneyim önermelerine dayandırılabilceği; yani tümevarımsal çıkarımlara temellendirilebileceği kastedilmektedir. Bu nedenle, doğa yasalarının geçerli olup olmadığı sorusu, aslında tümevarımsal çıkarımın yerinde olup olmadığı sorusunun başka bir şeklidir” [Popper, 1998 :52].

Tümevarımsal çıkarımların geçerliliğinin savunulabilmesi için bir tümevarım ilkesi öne sürülmelidir. Bu ilke bir eşsözel (Tautologie) ya da çözümsel (Analytique) bir önerme olmamalıdır. Eğer bu ilke eşsözel bir yapıya sahip olsaydı, diğer mantıksal totolojiler gibi sadece dönüştürümler olacaktı. Bu durumda da ilkemiz bize yeni bir bilgi sağlamayacaktı. O halde tümevarım ilkesi —yeni bir bilgi elde etmek istiyorsak— bireşimsel bir önerme olmalıdır. Bu durumda da bu bireşimsel önermenin nasıl elde edildiği sorusu gündeme gelmektedir. Bireşimsel önermemizi savunmak için tekrardan tümevarımsal bir ilkeye başvurmamız ve bunun böylece sürüp gitmesi gerekecektir.

“Tümevarım ilkesini savunmak için tümevarımsal çıkarımlara başvurmamız, bunları doğrulamak için de daha üst basamaktaki bir tümevarım ilkesini öngörmemiz gerekirdi vb. Buradan da anlaşılıyor ki, tümevarım ilkesinin deneyime dayandırılması sonsuz geri—gitmelere <Regreß> yol açtığından bizi başarısızlığa götürecektir” [Popper, 1998 : 53].

Popper'ın yanlışlamacılığı ise bu sorunlardan bağımsızdır. Kısaca dendiğinde: mantıksal boşluk ve sonsuz geri gitme sorunlarından. İlk yanlışlamacılık doğrulamacılığın aksine olarak, yasaların, gözlemlerden çıkmasını öngörmemektedir.

Lakatos da bahsedilen konuda, yani teorik önermelerin olgusal önermelere dayandırılarak türetildiği hususunda, gerçekte böyle bir ayrımın yapılamayacağını belirtir. Buna göre;

1. Spekülatif ya da teorik önermelerle, temel ya da olgusal önermeler arasında bir sınır yoktur.
2. Buna dayanarak, bir teori veya önermenin, deneysel olmanın psikolojik şartını yerine getirdiğinde, doğrulanacağı ya da yanlışlanacağı fikri bir yanılıdır.

Beklenti ile ilişkisiz hiçbir algı, ya da deney yoktur. Başka bir deyişle gözlem, kuram yüklüdür.

Bu açıdan bakıldığında, deneysel ya da gözlemsel olduğunu söylediğimiz her veri, doğada düzensiz olarak ve sınırsız sayıda olagelen olgu kümelerinden bir ya da bir kaçının beklentilerimize ya da eğilimlerimize uygun olarak *seçilmesi* sonucu oluşur. Yani aslında, iddia edildiği üzere, katı deneysel temel ile yumuşak teorik temel arasında bir ayrım yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte, deneysel temelle olan bağlarımız belirgin olmadığından önermelerin ya da teorilerin deneysel temel yardımı ile doğrulanması ya da yadsınması söz konusu değildir. Bilimin tüm önermeleri, tedavisi imkansız bir şekilde doğrulanamaz bir nitelik taşımaktadır.

Lakatos'un da dediği gibi;

“(…)Hiçbir olgusal önerme bir deneyle ispatlanamaz. Çünkü ‘önermeler’ ancak diğer önermelerden çıkarsanabilirler, olgulardan değil. Hiç kimse, hiçbir önermeyi ‘masayı yumruklamının ötesinde’ deneyimden çıkarsayamaz” [Lakatos, 1986 : 99].

Tümevarımla elde edilmiş yasaların bu bilgi kuramsal alt yapısına dikkat çeken Popper, kendi yönteminin tündengelimli bir yapıya sahip olduğunu ifade eder. Ancak Popper'ın bu konudaki görüşlerine geçmeden önce, tümevarım problemini çözmek için öne sürülen çözümlerden biri olan 'olasılık hesabını' eleştirişine de değinmekte fayda vardır. Olasılık hesabı kısaca, geleneksel bilimin verilerinin doğruluk çerçevesi içinde olasılık dahilinde yorumlanabileceğini ifade eder. Fakat Popper'a göre, olasılık çerçevesinden yorumlama da bizi tümevarımın mantıksal boşluğundan kurtarmaya yetmez.

“ Söz konusu sorunlar 'olasılığa' başvurularak çözümlenmez. Çünkü, özelden genele varılmış önermelere belirli bir olasılık derecesi yüklendiğinde, yine —belirli şekilde değıştırilmiş— bir tümevarım ilkesine başvurmak ve bunu kendi açısından savunmak gerekecektir... Olasılık mantığı da bizi ya sonsuz geri gitmelere ya da önselciliğe (Apriorismus) götürecektir ” [Popper. 1998 : 54].

Alıntıda sözü geçen önselcilik (Apriorismus), yukarıda tümevarım mantığı hakkında konuşurken bahsedilen tümevarım ilkesinin geri gitmelerini engellemek amacı ile, baştan deneysel tabanlı olmayan bir ilkeyi kabul etmemiz gerekeceği durumuna atıftır. Bu akıl yürütme aynı zamanda, neden zincirinin sonsuza kadar gidemeyeceğini savlayan felsefi 'ilk neden' düşüncesine de benzemektedir.

Burada söz konusu edilen, tek bir önermenin değil, kuram ya da yasaların doğrulanamayacağı yahut da olasılığa başvurularak temellendirilemeyeceğidir. Örneğin “Su deniz seviyesinde 100 C derecede kaynar. ” genel yargısı milyarlarca kez denenmiş ve aynı sonuç alınmış olsa bile tümevarımın bahsetmiş olduğumuz yetersizliğinden dolayı yani bugüne kadar olagelen şeklin gelecekte de aynı olacağını mantıki olarak temellendiremeyeceğinden doğrulanamaz olarak kalır.

2. 2 Metodolojik Yanlışlamacılık ya da Dünya3 Temelli Bilim Kuramı

Popper yukarıda sözü edilen sorunlara bir çözüm getirmek için yanlışlamacılıktan bahseder. Daha sonra gelenler onun getirdiği çözüme “Metodolojik Yanlışlamacılık ” adını vermektedirler. Popper yanlışlamacılıktan şunu anlar;

“ Bir önerme potansiyel olarak en azından bir yanlışlayıcı, yani mantıksal olarak kendiyi çelişen bir temel önerme içeriyorsa o önerme yanlışlanabilir demektir ” [Demir, 1997 : 40-41].

Hemen belirtmek gerekir ki doğrulanabilirliğin yerine yanlışlanabilirlik konulurken tek hedef bilim-olanla bilim-olmayanı ayırmaktır. O Görgül-Bilimi —Deneysel—, hem matematik ve mantık, hem de metafizik dizgelerden ayıran ölçütlerin bulunması sorununu *sınırlandırma sorunu* olarak nitelendiriyor.

“Yanlışlamaclığı bir anlam ölçütü olarak değil de bir sınırlandırma ölçütü olarak ortaya attuğuma dikkatinizi çekerim ” [Popper, 1998 : 64, 3 numaralı dipnot].

Yukarıdaki belirleme mantıksal pozitivistlerin yaptığı gibi, anlamlı olanla anlamlı olmayanı ayırma girişimi değildir. Çünkü Popper onlar gibi metafiziği anlamsız bulmaz. Aksine ileride de göreceğimiz gibi ufuk açıcı bir etkisi olduğundan dolayı gerekli de görür.

Pozitivistler bir terimin ya da önermenin anlamını o terim ya da önermenin doğrulama yöntemi ile özdeş tutmuşlardı. Yani terim ya da önermenin olgusal bir karşılığı yoksa anlamsızdı ve bu aynı zamanda bilim olanla-bilim olmayan arasındaki ölçütün de kendisiydi. Bu noktada Popper, ilk pozitivistleri eleştirirken yeni-pozitivistleri bilime temel bulma çabalarında daha başarılı görür.

“İlk olguculuk, salt ‘deneyimden çıkan’, yani elemanter deneyim kavramlarına (...) mantıksal olarak dayandırılabilen kavramları bilimsel — ya da yasal—olarak kabul etmek istemiştir. Buna karşılık yeni olguculuk, bilimin, kavramlardan oluşan bir dizge değil de, önermelerden oluşan bir dizge olduğunu genelde daha iyi görmüştür ” [Popper, 1998 : 58].

Çünkü bilimsel önermeler sadece olguya işaret eden kavramlardan oluşmaz. Önermeler arası ilişkiyi kuran ama kökü deneyimde olmayan birçok terimi de içerir. Wittgenstein'in Tractatus'ta belirttiği paradoks bu durumu betimler. Deneyim ürünü olmayan 'bazı', 'her', 'dır' vb. gibi bir çok terimi de barındırır. Zaten bilimsel yasalar da tümel olduklarından zorunlu olarak her türlü deneyimi aşmaktadır.

Fakat o kendisini Yeni-olguculardan sadece anlamlı olanla anlamlı olmayan ayrımı bakımından değil metot açısından da ayırır. Başka bir deyişle o, doğrulamacı yöntemi değil yanlışlamacı yöntemi yeğler.

Ortaya atılan bu çözümü daha iyi anlayabilmek için doğrulamacılık ile yanlışlamacılık arasındaki asimetriyi iyi görmek gerekir. Bu konuda klasikleşmiş örneği hatırlamakta fayda vardır.

"Beyaz kuğuların gözlemlendiği yolundaki gözlem önermeleri ne denli çok sayıda olursa olsun bunlardan mantıkça 'Bütün kuğular beyazdır.' tümel önermesini çıkarmamız olanağı yoktur; ama kara bir kuğunun tek bir gözlemini anlatan tek bir gözlem önermesi, mantıkça 'Bazı kuğular beyaz değildir.' önermesini çıkarmamıza izin verir" [Magee, 1993 : 21].

Yukarıdaki ifade ile anlatılmak istenen gözlemlerle bir doğrunun temellendirilemeyeceğidir. Oysa doğru bilgi iddiasının yanlışlanması her zaman mümkündür. Buda tümevarımın doğruluğu sağlayamadığının göstergesidir. Oysa tümdengeliyi kullanarak genel yargıyı yanlışlamak mümkündür. Başka bir deyişle;

"Evenseller hiçbir zaman özel önermelerden türetilemez; ama onlarla çelişik olabilir. Bu nedenle salt tümdengelimsel çıkarımlarla (...) özel önermelerden evrensel önermelerin yanlışlığına varılabilir" [Popper, 1998 . 65].

Bununla ilgili olarak Popper şu örneği verir;

- p: Bütün gök cisimlerinin yörüngeleri daireseldir.
- q: Bütün gezegenlerin yörüngeleri daireseldir.
- r: Bütün gökcisimlerinin yörüngeleri eliptiktir.
- s: Bütün gezegenlerin yörüngeleri eliptiktir" [Popper, 1998 : 148].

Bu örnekteki türetilbilirlik ilişkileri şöyledir;

q ve r önermeleri p'den türetilmiş, s önermesi ise hem p, hem q ve hem de r önermelerinden türetilmiştir. Böylece;

p'den q'ya gidildiğinde evrensellik düzeyi azalmaktadır. q, p'den daha az şey ileri sürmektedir; çünkü gezegen yörüngeleri gök cisim yörüngelerinin özalt kümesidir; bu nedenle p, q'ya göre daha kolay yanlışlanabilir; p, q yardımıyla çürütülür — tersi mümkün olamaz. Benzer bağıntılar diğer bağıntılar için de geçerlidir.

Popper, yanlış olduğu bilinen yapısal olarak olumlu bazı cümlelerin ilkece doğrulanabileceğini, fakat yanlışlanamayacağını ifade eder.

“‘Tepegöz insanlar vardır.’ önermesini ele alalım. Bu önerme yapısal olarak olumlu ve doğrulanabilir niteliktedir” [Ö. Demir, 1997 : 37].

Kısaca doğrulama işleminin tam olarak sonuç vermesi için bize sunduğu sınırsız evrenin her durumunun denemesi gerekecektir ki, bu da imkansızdır. Oysa yanlışlamacılık bize bir tek olgu durumunun gerçekleşmesi halinde bile bilgi imkanı vermektedir. Yukarıdaki önermenin doğrulanabilmesi için, deney evreninin her anının ve mekanının taranması gerekmektedir. Günümüze kadar tepegöz insanlar görmeyişimiz, onların var olmadığı anlamına gelmez. Bu yüzden doğrulama çabamız, evrenin tüm sınırları taranmadan sonuç vermiş olmaz. Bu da bu önermeyi bilimsel nitelikte kılar çünkü doğrulanabilirdir. Oysa yanlışlamacılık açısından bakıldığında, önermenin yanlışlanamayacağı açıktır. Çünkü bu önermenin yanlışlanması demek tepegöz insanların var-olmadığına ilişkin bir gözlemi gerektirir. Bu durum da imkansızdır çünkü insanların bir kısmının ya da hepsinin iki göze sahip olduğu yolundaki deneyimlerimiz, bu önermeyi yanlışlamaz. Bu tespit sade ve sadece bazı insanların tepegöz olmadığıyla ilişkili bir tespittir. Bu anlamda, yukarıdaki önermenin yanlışlanması mümkün değildir. Kısaca toparlamak gerekirse, doğrulama işleminin tam olarak sonuç vermesi için bize sunduğu sınırsız evrenin her durumunun denemesi gerekecektir ki, bu da imkansızdır. Oysa yanlışlamacılık bize bir tek olgu durumunun gerçekleşmesi halinde bile bilgi

imkanı vermektedir. Tüm elmaların kırmızı olduğu yönündeki gözlemlerim ne denli çok olursa olsun, buradan, 'Bütün elmalar kırmızıdır ' sonucunu çıkaramam; gözlem alanım dışında belki yeşil elmalar da vardır. Ancak bir tek yeşil elmanın var olduğunu gözlemlemem durumunda buradan hareketle 'Tüm elmalar kırmızı değildir' yargısına ulaşmam mümkündür. Doğrulama ile yanlışlama arasındaki bu asimetri, gözden kaçırılmamalıdır.

O halde bilimsel süreç tümdengelsel bir karaktere sahiptir. O halde bilimsel süreç tümdengelsel bir karaktere sahiptir. Zaten Popper' a göre beklenti ile doğrulanmış ya da kuramdan bağımsız gözlem imkansızdır. 'Gözle!' emri, bu anlamda anlamsızdır çünkü beraberinde 'Neyi' sorusuna cevap almadığımız sürece elde ettiğimiz tek şey malumat yığını olacaktır. İçinde bulunduğumuz deney alanında belirlenemeyecek sayıda çok olgu durumu mevcuttur. Bunların hepsinin listelenmesi de istatistiki bilgi dışında yeni bir bileşimi ifade etmez. Deney öncesi bir beklenti ya da onu şekillendirici bir fikir olmadığı sürece gözlem, anlamsızdır. O halde genel önermelerin nasıl oluştuğu ile ilgili soruyu yanıtlamamız gerekmektedir. Başka bir deyişle 'Akla yeni bir şey nasıl gelir' sorusunun karşılığı olmalıdır. Popper bu soruyu sorar, ancak cevabı felsefe dışı bir alana bırakır:

"... Akla yeni bir şeyin —idea— nasıl geldiği sorusu (...) bilgi mantığının değil, görgül-ruhbilimin (deneysel psikoloji) ilgi alanına girer. Bilgi mantığı, olguların sorgulanması ile değil (...) geçerliliğinin sorgulanmasıyla (...) ilgilenmektedir... Bu nedenle, ideanın ortaya nasıl çıktığının araştırılmasıyla, onun mantıksal irdelemelerdeki yöntem ve sonuçlarının araştırılması arasında kesin bir ayırım yapmak istiyorum" [Popper, 1998 : 55].

Popper' ın epistemolojisine bu açıdan bakacak olursak bilgimiz, doğruların birikmesi ile değil, yanlışların ayıklanması ilkesine göre ilerlemektedir. Ancak başta da belirttiğimiz gibi herhangi bir doğruluk kriterimiz olmadığına göre aslında epistemolojik anlamda tam bir yanlışlanmayı da istememeliyiz; çünkü bu sağlanamaz. Böylece bir önermenin yanlışlanmasının onun yanlışlığının ispatlanmış olduğu anlamına gelmeyeceği açıktır. Yani Popper'a göre biz, bilimsel çabamız sırasında belki de doğru olanı eleriz. Yine de bu, ödenmesi gereken bir faturadır, çünkü bu kaçınılmazdır.

Peki o halde biz doğrulanamayan, ama aynı zamanda da yanlışlanamayan bir kuramın pratikte işe yaradığını nasıl açıklayabiliriz? Popper'ın bu soruya getirdiği çözümü Magee'nin örneğini Türkçeleştiren Ö.Demir şu şekilde verir:

“ Her yanlış önermenin belirsiz sayıda doğru sonuçları vardır... Örneğin, bir Pazar günü birisi 'Bugün günlerden cumadır. ' dediğinde bu önerme yanlış olur. Fakat bu yanlış önermeden yola çıkılarak elde edilen 'Bugün Pazar değildir. ' hariç 'Bugün pazartesi değildir. ' , 'Bugün Salı değildir. ' gibi önermelerin tümü doğrudur... Kesinliğini bilmediğimiz ama yanlışlanabilme ihtimali olan bütün önermelerin kullanılabilir doğru sonuçları vardır” [Demir, 1997 : 41- 42].

Popper, bilimsel bilginin doğru bilgi ile özdeş olmadığını böylece ifade eder. Geleneksel bilim anlayışını da bu açıdan eleştirir. Çünkü geleneksel tavırda bir önerme, yasa ya da bir kuramın doğru ile özdeş görülmesi, onun 'bilimsicilik' dediği anlayışa yol açmaktadır. Bu anlayışa göre formüle edilmiş kuramlar da, hangi durumda yanlışlanacaklarını içermediklerinden ve olası tüm durumlarla örtüşüklerinden bilimsel olmaktan çok, dogma olmaya doğru gitmişlerdir. Ö. Demir, A.Chalmers'ten alıntıyla bu durumu kabaca şöyle örneklendirir:

“ Adlerci psikolojinin temel ilkesi, insan eylemlerini aşağılık duygusunun motive ettiğidir. Bir nehrin kenarında yürürken nehre düşmüş ve boğulmamak için cırpınan bir çocuğu gören adamın muhtemel iki tavrını bu kuramın ışığında yorumlayalım. Adam, ya çocuğu kurtarmak için nehre atlayacak ya da atlamayacaktır. Eğer adam çocuğu nehre atlarsa Adlerci psikanalist bunu adamın tehlikeye rağmen suya atlamaya cesaretli olduğunu ispatlayarak aşağılık duygusunu yenmeyi amaçladığına yoracaktır. Eğer adam nehre atlamazsa, o zaman da adamın, çocuk boğulurken bile kıyıda kalma soğuk kanlılığına sahip olduğunu ispat ederek aşağılık duygusunu telafi ettiği söylenecektir” [Demir, 1997 : 36].

2. 3 Sınanabilirlik ya da Dünya3'ün Sağlaması Olarak Dünya1

Popper tümevarımla ulaşılan bilgiyi eleştirirken sanılanın aksine deneyi yetersiz görmez, gidilen yolun yönü ve bunun ortaya çıkardığı yetersizlikleri sergiler. Ona göre tümevarım, iddia ettiği doğruluğu sağlayamamaktadır. Daha önce kısmen dile getirildiği

gibi bu akli işleyiş mantıksal boşluklar taşımaktadır. Oysa bilim tümevarımla değil, tümdengelimle işlemelidir. Fakat buradaki tümdengelimli işleyiş klasik anlamından farklıdır. Onun deyişi ile amaçlanan şey yanlışlık olmalı ve bu denemeyi de içinde barındırmalıdır. Popper’da yanlışlamacılığın temel taşlarından biri olan ‘sınanabilirlik’ bu noktada önemle üzerinde durulması gerekli olan bir kavram olarak karşımıza çıkar.

Popper, tümdengelimli bir yolla çalışabileceğimiz ancak yine de herkesçe denenebilecek bir metot önerdiğini ifade eder. Her ne kadar geleneksel bilimin deneye ve deney verilerine dayanarak sonuçlara varmasını eleştirse de bilimsel etkinliğin deneyden bağımsız olamayacağını da önemle vurgular. Popper, Kant’ın da çok önceden işaret ettiği gibi, deney alanından ayrıldığımızda bilimsel etkinliğin bir dayanağı olamayacağını, çünkü kurgu yetimizin, her öneriye karşı aynı sağlamlıkta karşı öneri ileri sürebileceğini belirtir.

Burada deneyin rolü, geleneksel yöntemde üstlendiğinden biraz farklıdır. Popper’a göre biz deneyi, ondan genel yargılar çıkarmak için değil, başta var olan genel yargımızı (kuram ya da varsayım) denetlemek için kullanırız. Daha önce de belirtildiği gibi ona göre, özel önermelerden evrensel önermelerin çıkarılamaz, ancak evrensel önermelerin özel önermelerle çelişikliği söz konusu olabilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi Popper’da metodolojik yanlışlamacılık bir ayırım — Bilim-olanla bilim-olmayan farkı — metodu olarak öne sürmekteydi. İlkece içinde en az bir yanlışlayıcı durum buldurmeyen önermenin bilimsel olmadığını söylemekteydi. Sınanabilirlik bu aşamada devreye girer çünkü içinde mantiken en az bir yanlışlayıcı önerme bulduran önermenin yanlışlanabilmesi ancak deneye başvurulmasına bağlıdır. Kısaca yanlışlanabilirlik, içinde sınanabilirlik kavramını da barındırmak zorundadır. Yalnız bir önermenin bilimsel olabilmesi için sınanabilirlik tek başına yeterli değildir. Çünkü öyle önermeler vardır ki sınanabilir olmalarına rağmen yanlışlanamaz niteliktedirler. ‘Bugün yağmur yağacak veya yağmur yağmayacak.’ gibi... Bu durumda da önermeler bilimsel olmaktan çıkar. Sınanabilirlik, olmazsa olmaz bir şart olmasına rağmen tek başına yeterli değildir; önermelerin aynı zamanda yanlışlanabilir nitelikte de olması gerekir. O halde bilimsel önermeleri şu şekilde tanımlamayabiliriz:

“İçinde ilkece en az bir yanlışlayıcı durumun varlığını taşıyan ve sınanmaya açık önermeler bilimseldir.”

Bir önermenin sınanabilirliği ve yanlışlanabilirliği ne kadar artarsa bilgi içeriği de o kadar artar. Örneğin; ses hızının saniyede 340,569 metre olduğunu söyleyen bir kuram, sesin hızının saniyede 340 metre olduğunu söyleyen bir kuramdan daha fazla bilgi içeriği taşıyor demektir. Ses hızının saniyede 341,651,238 metre olduğunu öngören bir kuram da ilk kuramdan daha fazla bilgi içeriği taşıyor demektir. Ölçüm birimi daha fazla detaylara (milimetreye varıncaya kadar) ayrılmıştır. Bu yüzden yanlışlanabilme ihtimali daha büyüktür. Çünkü daha kesin yargılara ulaşmamıza yaramaktadır.

3. Siyaset

3.1. Tarihsicilik - Totaliterizm - Kapalı Toplum - Ütopycacı Kurmacılık ya da Dünya2 Temelli Bilim Kuramının Kültürel Uzantıları

Başlıkta adı geçen kavramların hepsi tarih ve toplum hakkındaki çok çeşitli felsefi görüşlerden biri olan tarihsicilik fikrinin uzantılarıdır. Totaliterizm tarihsici eğilimlere sahip hükümet biçimi olarak edilebilir. Kapalı toplum ise totaliter hükümetlerce yönetilen toplumu anlatır. Buna karşılık ütopycacı toplum mühendisliği, totaliter rejimlerin toplumu yapılandırma ya da kurma biçimidir. Dolayısıyla başlıkta yer alan kavramların içerik olarak birbirine anlamca bağılıkları söz konusudur. Birini anlarken diğersini dışarıda tutmak zordur. Ancak tarihsicilik yukarıda belirtildiği gibi diğerslerini kuşatan felsefi bir kapsayıcılığa sahip görünmektedir. Bu nedenle burada öncelikle, 19. yüzyılda ‘tarihselcilik’ olarak ortaya çıkan tarihsicilik (historisizm) kavramı üzerinde durulacaktır. Kavramın ilk kez Novalis’de karşımıza çıktığı kabul edilir. Ancak zamanla içerik olarak farklı anlamlar kazanmıştır. Hatta D.Özlem, bu anlamların birbirine karşıt içerikte olduklarını belirtir:

“Tarihselcilik (Historismus) sözcüğü, ilk kez Romantiklerden Novalis tarafından kullanılmış ve özellikle yüzyılın ortalarından sonra yaygınlaşmıştır. Ne var ki, sözcük, özellikle Hegel sisteminin parçalanmasından sonra çok çeşitli ve hatta birbirine karşıt anlamları içeren çok karmaşık bir anlam içeriği ile karşımıza çıkar” [Özlem, 1996 : 154].

Tarihselcilik hakkında, alıntıdan da anlaşılacağı üzere, bizatihi bu kavramı kullananlarca bir uzlaşma bulunmamaktadır. Aşağıda gerekçeleri belirtileceği gibi, kimileri bu kavramı olumlu ve kimileri de olumsuz olmak üzere iki farklı anlamda kullanmıştır. Olumlu anlamda kullanılan tarihselcilik ile özde tarihi anlama yöntemi kastedilir. Burada tarih, insanın ve toplumun geçmişini kuşatır. Bu toplumsal geçmişin tarihsel ürün olması bakımından anlamak için, tarihin gelişim yasalarını tespit ederek, günümüz ve gelecek için ön-deyiler ya da kestirimler üretme yöntemi kastedilmiştir. Çünkü toplum ve toplumsal her öge tarih içerisinde var olur, tarih içerisinde gelişir ve yok olur. Olumsuz anlamda kullanılan tarihselcilik kavramını ise, tarihin belli yasalara

tabi olduğu fikrini eleştirenler kullanmışlardır. Onlara göre bu tip yasalar, metafizik karakterdeki varsayımlardan ibarettirler. Hume ve Kant'tan beri genellikle kabul gören, yasaların olgulardan türetilmeyeceği fikrini göz önüne alırsak bu yaklaşım daha açık bir anlatıma kavuşur kanaatindeyiz.

Tarihselci yaklaşımın elbette bahsedilen zamandan önceki felsefi sistemlerde örnekleri görünmektedir. Fakat özel bir anlam taşıyan kavram olarak ortaya konması 19. yüzyılda olmuştur. Bu iki farklı kullanım, 1920'lere kadar sürmüştür. Yani tarihin işleyişinden gelecekle ilgili ön deyide bulunanlar ile bu tip yasaların metafizik kurgulamalar olduğunu düşünenlerin tarihselciliğe atfettiği iki ayrı manayı karşılamak için ilk kez E. Rothacker, Tarihsicilik ve Tarihselcilik ayırımını yapar. E.Rothacker'in tarihsicilik anlayışını D.Özlem şu şekilde özetler:

“Tarihsicilik, örneklerini Hegel ve Marx'da gördüğü 'evreni olduğu kadar insanlık tarihini de ilkesel mekanik analogilerle kavramaya çalışan çocukça bir natüralizm'dir ve bu ilkel natüralistik analogi , filozoflara, dünya tarihini de açıklayabilecekleri konusunda ilkel bir cesaret veren kaynak olmuştur” [Özlem, 1996 : 155-156].

Görüldüğü gibi Rothacker'e göre tarihsicilik ideoloji üretme için oldukça elverişli bir tutum olarak gözükmektedir. Onun Hegel ve Marx'ı tarihsiciliğe örnek olarak göstermesi bunun en iyi delili konumundadır.

Tarihselcilik ise, Dilthey'in tarihsel görecelik dediği şeye yakın bir anlamdadır;

“Tarihselcilik, tarihinin seçilmiş olgulara dayalı olarak yaptığı araştırmadan, bu kısıtlı bir araştırma da olsa, tüm geçmişi sorgulamaya geçme yöntemidir. Bu yöntemde süje, tarihsel olan her şeyin kendisinden türediği, tarihin taşıyıcısının insan ve insanın yarattığı şeyler olduğu varsayımından hareket edecek, ama kendi bakış noktasının da bu bütünlüğü anlamada göreliliğini kabul edecektir” [Özlem, 1996 : 155].

Burada kastedilen betimleme değil, anlama çabasıdır. Dolayısıyla tarihselcilik kısıtlı da olsa tarihsel olandan yola çıkarak fakat kendisinin de tarih içi bir varlık olduğunu unutmadan bütünlüğü, göreceli olduğunu bilerek pahasına anlama çabasıdır.

Popper'ın anladığı ve adlandırdığı manada tarihsici ise, tarih dışı bir etmenin tarihi yasalara bağladığını ve bu yasaları bulmamız halinde gelecekteki işleyişin yönü hakkında bilgi sahibi olabileceğimizi savunur. Tarihselci ise tarihin bir amacı olduğunu kabul etmekle birlikte bu amacın dış bir güç tarafından belirlendiğini değil de tarihin kendi içindeki işleyişinde var olduğunu savunur. Popper, bu iki yaklaşımı, ayırt etmekle birlikte tarihselci yaklaşımı da tarihsiciliğin bir çeşidi sayar.

“Bunlar, tarihsel olayların gelişimi üstüne kahinlik etmelerini olanaklı kılan tarih yasalarını keşfetmiş olduklarına inanırlar. Bu çeşit savlar ileri süren çeşitli toplum felsefelerini, ben *tarihsicilik* (Historicism) adı altında topladım. Bir başka kitabımda ... bu savları tartışmaya ve inandırıcı görünüşlerine rağmen, bilimin metodu üstüne büyük bir yanlış anlamaya ve özellikle ‘bilimsel öndeyi’ ile ‘tarihsel kehanet’ arasında ayırım yapmanın ihmal edilmesine dayandığını göstermeye çalıştım” [Popper, 2000 : c I, 19].

Gilbert Ryle, *Açık Toplum Ve Düşmanları* için yazdığı yorumda özetle şunları ifade etmektedir:

Tarihsicilik, kabaca, insanların kendi kaderlerini biçimlendirmeye kalkışmalarının faydasız olduğunu söyler. Tabu (Kapalı Toplum ya da Ütopyacı) teorisi ise, kötü olduğunu... Yaptığımız yolculuk üstüne düşünmek, bir görüşe göre boş düşündür, ötekine göre ise tehlikeli düşündür...

Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*'nda bu sava dayanan tarih ve toplum anlayışlarını eleştirir.

“Bu kitap... eleştirel ve akılcı bilim metotlarının, açık toplumun sorunlarına uygulanmasını incelemeye çalışmaktadır. Demokratik toplumsal yeniden-kuruculuğun ilkelerini, ... ‘ütopyacı toplumsal-yapıcılık’¹ (holy-wholly social engineering) karşılık ‘bölük-pörçük toplumsal yapıcılık’ (piecemeal social engineering) diyebileceğim şeyin ilkelerini çözümlenmektedir. Ve toplumsal yeniden-yapıcılığın sorunlarına akılcı bir tutumla yaklaşmayı önleyen engellerden bazılarını temizlemeye çalışmaktadır. Bunu, demokratik

¹ Alıntıda kullanılan “ütopyacı toplumsal-yapıcılık” (holy-wholly social engineering), bizim yukarıda “ütopyacı kurmacılık” olarak isimlendirdiğimiz şeye karşılık gelmektedir.

reform olanaklarına karşı yaygın önyargılardan sorumlu olan toplum felsefelerini eleştirerek yapmaktadır” [Popper, 2000 : cI, 17,18].

Bu tür anlayışların yani tarihte belirli bir işleyiş olduğunu savunan anlayışların temelinde yasa kavramının yanlış anlaması veya toplum yasası ile doğa yasasının karıştırılmasının olduğu yukarıda belirtilmişti. Bu karışıklığın sorumlusu da Popper’a göre, geleneksel bilim anlayışıdır. Popper, yasa teriminden anlaşılan anlamın, bu iki alan söz konusu olduğunda birbirine karıştırıldığına sıklıkla ve önemle işaret eder. Oysa ki ‘doğa yasası’ ile ‘toplum yasası’ bambaşka şeylerdir. Biri tasvir edici iken diğeri kural koyucudur. Magee bu durumu şu şekilde tasvir eder:

“Bir toplum yasası, neyi yapabileceğimizi ve neyi yapmamamız gerektiğini öğretir. Böyle bir yasa çığnenebilir (...) Bir doğa yasası ise, öğütleyici değil, betimleyicidir... Bir buyruk olmadığı için çığnenemez” [B. Magee, 1993 : 17].

Bizler herhangi bir toplum yasasını çığneme imkanına sahibizdir. ‘Çimlere basmak yasaktır!’ ibaresi bu çeşitten bir yasadır ve bizi bundan alıkoyan sadece kendi irademizdir. Oysa ‘Yer çekimine karşı gelmek yasaktır!’ gibi bir ibare, anlaşılacağı üzere anlamsızdır çünkü zaten yer çekimi kurallarını ihlal etmemiz imkansızdır. Bu farka — özellikle kültür ve insan bilimlerinde — dikkat edilmemesi bir çok konuda yanlışların peşine düşülmesine sebep olmuştur.

Bu yanlış anlaşılmaya bir de geleneksel bilimsel yöntemin tümevarımcı ve özellikle doğrulamacı zihniyeti eklenmiş ve böylece toplumlar, hiçbir mantıksal ve ahlaki dayanağı olmayan genel işleyiş fikri ve bu fikre uygun olduğu söylenen amaçlar peşinde harcanmışlardır.

Popper, bu tehlikeli bileşimi şu sözleri ile vurgulamaktadır:

“Akıllıca siyasal etkinliğin, ancak, önce tarihin gelecekteki gelişim çizgisi saptanırsa mümkün olabileceğini söyleyen tarihsiciye karşılık, toplumsal yapıcı, (*bizim ileride eleştirel kurmacı diyeceğimiz kavram. bkz. Bölüm 3.2.*) siyasetin bilimsel bir tabana oturmasının çok başka bir şey olduğuna inanır” [Popper, 2000 : c I, 38].

Ayrıca bu yaklaşım, totaliter rejimlerin hayat kaynağıdır; varoluşları böylesi dayanaksız bir varsayıma dayanır. İşte bu yüzden Popper, bu tür tarih anlayışlarını ‘tarihsici’ ve bu anlayışa göre düzenlenmiş totaliter toplumları da ‘kapalı toplum’ olarak niteler.

Ütopycacı yaklaşım, önceden belirlenmiş bir plan dahilinde, uygulanabilir politikalar belirlenmesini; amaca ulaşmak için gereken tüm önlemlerin alınmasını, hatta bu amacın gerçekleştirilmesi için gerekirse zor kullanılmasını içinde barındırır. Yukarıda söylendiği gibi Popper bu türden toplum düzenlemelerine “ütopycacı toplum mühendisliği” adını vermektedir. O özellikle Platon, Hegel ve Marx’ın tarihin yasalarını bulduklarını iddia eden kuramlarına değinerek bu tip kuramları ütopycacı olarak niteler.

“ Platon, ideaların ya da özlerin gelip geçici şeylerden önce varolduklarına, oluşumun da ideaların yetkinliğinden uzaklaşmak yönünde, öyleyse kötüye, bozulmaya doğru bir hareket olarak açıklanabileceğine inanyordu. Özellikle devletlerin tarihi, bir bozulmalar tarihidir; bu bozulma da sonunda yönetici sınıfın ırkının bozulmasına dayanır” [Popper, 2000 : c II, 41].

Aslında Platon pür bir tarihsici değildir. Onun kuramında, insan aklı söz konusu olduğunda bu bozulmanın en azından duraksatılabileceğinden bahsedilmektedir. Çünkü her türlü varlığın çıkış yeri idedir. İdeler ise kusursuz yapıdadırlar. Bu yüzden her türlü hareket ve değişim zorunlu olarak bir bozulma niteliğinde olacaktır. Ancak insan aklı tanrılık yanı ile söz konusu idelerle irtibata geçebilir. Bu sayede şeylerin gerçek özüne vakıf olur ve değişimi durdurabilir. Bu idelerle temasa geçebilecek kişi de tam bir filozoftur ve bu yüzden devleti de filozof-kral yönetmelidir.

Popper, Platon’un kötümser tarihsici yaklaşımına rağmen, Hegel’in tarihsiciliğinin iyimser olduğunu düşünür.

“(…) Platon’dan farklı olarak Hegel oluşum içinde olan evrendeki gelişim eğiliminin bir düşme, bir bozulma, idealardan uzaklaşma olduğunu öğretmemektedir. Speusippos ve Aristoteles gibi Hegel de genel eğilimin daha çok ideaya doğru olduğunu, bir ilerleme olduğunu öğretmektedir... Hegel’ in tarihsiciliği iyimserdir” [Popper, 2000 : c II, 4].

Ona göre elimizde tarihin ve toplumun gidişatını önceden kestirmemizi sağlayabilecek araçlar yoktur. Toplumbilimlerinin de bu tür iddialardan vazgeçmeleri gerekir. Geleceğe ilişkin her açıklama kehanet olmaktan öte bir şey değildir.

“Herhangi bir toplum bilimi, ortaya bu gibi geniş tarihsel kehanetler koymak gücünde midir? Bu, toplum bilimlerinin metoduyla ilgili soru, besbelli ki, bir tarihsel kehaneti desteklemek için öne sürülen hangi savın olursa olsun eleştirilmesinde en temel ilkedir. Bu soruyu dikkatle incelemek, beni böyle tarihsel kehanetlerin, bilimsel metodun kapsamının dışında olduğu inancına götürdü. Gelecek bize dayanır ve biz herhangi bir zorunluluğa dayanmayız” [Popper, 2000 : c I, 18, 19].

Bir tarihsici ise sürekli olarak, bir zorunluluktan bahseder. Bu zorunluluğu sağlayan şey ise söz konusu nesnenin —tarih, toplum, kurumlar, insan vb. — diğer tüm varolanlar gibi, bir öze sahip olmasıdır. İşte bu öz onun geçmişini ve şimdisini olduğu gibi geleceğini de yönlendirir. Bu anlamda varlık, tabi olmaktan öte geçemeyen bir varolma çizgisine sahiptir. Çünkü tüm işlevi ona önceden verilmiştir.

Söylediğimiz gibi, tarihsici yaklaşım zorunlu olarak nesnelere veya tarihin, toplumların ve devletlerin bir öze sahip olduğunu ve bu öze göre gerçekleştiği fikrine dayanır.

“ Bir özcü açısından devletin bilinmesi açıkça onun özünün ya da ruhunun bilinmesi demektir... Öz ve ‘gizliliklerini’ ancak ‘gerçek’ (aktüel) tarihinden öğrenebiliriz. Böylece tarihsici yöntemin, devlet gibi toplumsal kurumlar hakkında bilgi edinme yolunun tarihini, yani ‘ruh’unun tarihini incelemek olduğunu öne süren ana tutumuna varırız” [Popper, 2000 : c II, 42].

Daha önce işaret edildiği gibi tarihsicilik ve totalitarizm arasında kopmaz bir bağ vardır. Şöyle ki, tarihsici yaklaşımları bulunan bir toplum mühendisi zorunlu olarak toplumu, tarihin yöneldiğini düşündüğü amaca hazırlamak için çaba sarf edecektir. Çünkü o, tarihin yöneldiği kaçınılmaz amacı bulduğunu düşündüğünden, toplumu buna hazır hale getirmenin yapılacak en iyi şey olduğunu düşünür. Bu projesini hayata geçirmek için de kaçınılmaz olarak bazı yaptırımları uygulamak zorunda kalacak ve bu da onu gerekirse zor kullanmaya itecektir. Bu anlamda totalitarizm kaçınılmazdır ve totaliter rejimler de zorunlu olarak kapalı toplumu gerektirir.

Ütopycacı yaklaşım da yine kapalı toplumun yapılandırılmasıyla ilgili ilişkilidir. O bir kuram olmaktan çok, tarihsici yaklaşımın doğal bir sonucudur. Ütopycacı yaklaşım, tarihsicinin toplum mühendisi olarak topluma yaklaşım ve onu kurma biçimidir. Eğer biz tarihte belirli bir işleyiş ya da yön olduğunu iddia edersek veya buna inanırsak, bu yasayı keşfettiğimizde doğal ve zorunlu olarak toplumun geleceğini bu doğrultuda yönlendirmeye kalkışırız.

Bu noktada ilk bakışta bir çelişki ile karşılaşırız. Eğer tarihin yasaları varsa —ki tarihsici bu yasaları doğa yasaları gibi kaçınılmaz, zorunlu, gerçekleşmemesi imkansız deyiler olarak görür. O halde bir ütopycacı mühendis neden, zaten işlediğini düşündüğü süreç için çaba harcar? Bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır. Ütopycacı mühendis bu işleyişin önüne geçilemeyeceğini düşünmekle birlikte istikbalde gelinecek nokta için toplumu hazırlayarak, deyim yerindeyse, doğum sancılarını hafifletmek için çabalar. Süreci değiştiremeyiz fakat hızlanmasına veya kolaylaştırılmasına yardım edebiliriz.

Popper, tarihte belirli böyle bir yön ve işleyiş olduğunu savunan tarihsici ve ütopycacı yaklaşımlara şiddetle karşı çıkar. Daha önce de söz edildiği gibi, zaten doğa biliminde bile kesin sonuçlara ulaşmamız mümkün değilken, toplum bilimlerinde de böyle bir kesinliğin beklenmemesi gerekir. Fakat ne var ki, Tarihsici, doğa yasası ile toplum yasasını, bilimsel ön-deyi ile kehanet arasındaki ayrımı göremediği için yanılığa düşer. Ve bu yanılığında türettiği şemayı, toplumun biçimlendirilmesinde kullanır. Bu tip toplum mühendisliği zorunlu olarak totaliter rejimlere —çünkü biçimlendirmeyi gerçekleştirmek için şiddete ve zora başvuracaktır- ve totaliter rejimler de kaçınılmaz olarak kapalı topluma yol açacaktır.

Ayrıca bir özcü, toplumsal kurumlar ya da toplumsal hayatın akışını en azından sekteye uğratan bir durumla karşılaştığında ilk yapacağı şey kurumların, toplumun ya da sorunun kavramsal çözümlemesine girişmek olacaktır. Çünkü kavram, karşı karşıya olduğumuz şeyin ne olduğunu bize bildiren kalıptır; onun özünü ifade eden anlatımdır ve gerçek yüzünü göremediğimiz bir durumda da hiçbir çözüm girişimi etkili olmayacaktır. Ancak bu yaklaşım son derece etkisizdir. Çünkü bir şeyin ne olduğunun sorulması üzerine verilecek her cevap önünde sonunda yine kavramsal olarak ifade

edilerek anlatılmak zorundadır. Bu durumda da sonsuz geri gitmelere, hatta metafiziğe yol açacaktır. Oysa sorulması gereken “Bir şeyin ne olduğu?” değil de “Karşılaşılan durumda ne yapılabilir?” olmalıdır.

O’na göre bu yaklaşımın çok pahalı bedelleri vardır. Öncelikle Popper, bir liberalist olarak, hiçbir neslin, gelecekte ulaşılması hedeflenen toplumsal düzen ya da konum için feda edilemeyeceğini belirtir. Her nesil mümkün olanın en üst seviyesinde iyi bir yaşam hakkına sahiptir ve gelecek nesiller için feda edilmesinin hiçbir mantıki ve ahlaki dayanağı yoktur. Ütopyanın önceden koyduğu hedefe varmak için aşamalı bir düzeltme yöntemi kullanılır, ancak ilerleyen dönemlerde ideal durumun istenmeyen bir hal alması da büyük ölçüde imkan dahilindedir ya da amaçlar değişebilir. Bu durumda, o ana kadar uygulanan politikalar, bu politikaların bedeli ve yaşanan zaman boşuna harcanmış demek olacaktır. Ütopycı toplumsal mühendislikte toplumu oluşturan kurumlar, tanımları ve işlevleri önemli bir yer tutar. Bir ütopycı toplumsal mühendis bu anlamda bir özcüdür ve ilk bölümlerde tanımladığımız özcülüğün tüm çıkmazları onlar için de geçerlidir. Bu tür politikaların varlığı da zorunlu olarak totaliter rejimlere bağlıdır. Popper, totaliter rejimle yönetilen toplumları “Kapalı Toplum” olarak nitelendiriyordu. Kapalı toplum halkının yönetimde ya da uygulanan politikalarda herhangi bir hakkı söz konusu değildir. İfadeden de anlaşılacağı üzere, kapalı toplumda özgürlük, en alt seviyededir. Bireyin yaşantısı, toplum yaşantısının önünde hiçbir değer taşımaz ve bireyler ancak içinde yaşadıkları toplumun amaçlarına ortak olmak bakımından amaçlara sahiptirler. Popper bu toplumları bilim öncesi toplumlar olarak da niteler. Çünkü bu toplumlarda eleştiri henüz yoktur. Peki toplumlar neden totaliter bir devlet anlayışını benimserler? Popper bu yaklaşımı temellendirmek için ‘uygarlığın gerginliği’ adını verdiği bir kavramdan yardım alır. Magee’ye göre kavram sosyo-psikolojik karakterlidir:

“Uygarlığın gerginliği, Popper’in totaliterizmin tarih boyunca insanlara çekici gelebilmesini temellendirmede kullandığı kavramdır. Kavramdan anlaşılacağı üzere bu sosyo-psikolojik bir temellendirir” [Magee1993 : 79].

Popper uygarlığın gerginliği kavramını benzer tespitlerde bulunan düşünürlerin fikirleriyle mukayese ederek açıklar:

“Sanıyorum ki, benim uygarlığın bunalımı dediğim şey, Freud’un ‘Uygarlık ve içindeki Bozukluklar’ı yazarken aklında olan fenomene benzemektedir. Toynbee, bir sürüklenme duygusundan bahseder, fakat bunu çözüme çağlarıyla sınırlandırır, oysa ben, kendi bunalımımı, Toynbee’ye göre Helenistik Toplum’un çözülmeye başladığı zamandan çok daha önce, Herakleitos’un apaçık anlattığını görüyorum (hatta bunun izleri Hesiodos’ta da bulunabilir). Meyer, herkesin geçimini kazanma güvencesiyle birlikte, hayattaki yerini, uygar ve toplumsal hak ve ödevlerini tespit etmiş olan doğum statüsünden söz eder. Bu İ. Ö beşinci yüzyıl Yunan toplumundaki bunalımın iyi bir anlatımıdır” [Popper, 2000 : c I, 229].

Bir çok kimse tarafından, demokrasiyi insanlığa kazandırdığı kabul edilen Yunan dünyasında insanların, demokrasi öncesinde, statüleri için bir çaba göstermeleri gerekmiyordu. Bilindiği üzere bu statü onlara ailelerinin bir bırakısı olarak soy yoluyla geçiyordu. Ancak demokrasi ile birlikte sitenin yönetiminde söz sahibi olacak kişilerin bu yolla seçilmesi uygulaması ortadan kalkmıştır. Yine, bilindiği üzere, birey, statü için çaba göstermek zorunda kaldı. Bu anlamda insanların seçimlerinde özgür oldukları ve bu özgürlük dolayısı ile de sorumlu oldukları gözden kaçmamalıdır. Yunan toplumundaki bu değişim gerçekten ciddi sorunlar ve bu sorunlara getirilen çözümlerle de ciddi değişiklik meydana getirmiştir. Eğer bu dönemi genel hatlarıyla düşünecek olursak, sofistlerin tarih ve felsefe sahnesine çıkışlarının bu döneme denk gelmesinin sebebinin kolayca anlarız. Toplumsal ve bireysel hayatta söz sahibi olmak isteyen kişi artık soyunun gücü ile değil kendi becerileri ile konumunu belirleyecektir. Bu değişim, özgürlük getirdiği gibi beraberinde sorumluluk da getirmiştir. Magee, Poper hakkındaki değerlendirmesinde insanın doğal durumunda özgürlük ve sorumluluk üstlenmekten çok sorumluluğu başkalarına yüklediğini vurgular. Bu bir anlamda Poper’in uygarlığın gerginliği adını verdiği durumun sosyo-psikolojik izahıdır:

“Çoğu insanların gerçekten özgür olmayı istemediklerinin, çünkü özgürlüğün sorumluluğu gerektirdiğinin, çoğu insanların ise sorumluluktan korktuklarının ileri sürüldüğünü sık sık işitiriz. Bunun çoğu insanlar için doğru olup olmadığını bilemem ama içinde önemli bir gerçek unsur olduğuna eminim. Hayatımızın sorumluluğunu üstlenmemiz, hiç durmadan güç seçim ve kararlarla yüz yüze gelmek ve bunlarda yanlış yapınca da sonuçlarına katlanmak demektir; buysa, korkutucu olmasa bile belalı bir yükür. Hepimizde, yükü omuzlarından atarak bundan kaçmayı isteyen bir yan, belki çocukça bir yan vardır. Bununla birlikte en güçlü güdümüz sağ kalma güdüsü olduğu için, en güçlü ihtiyacımız da

herhalde güvenlik ihtiyacımızdır; dolayısıyla, kendimizden daha çok güvendiğimiz bir kimseye ya da şeye sorumluluğu aktarmaya hazırızdır... Sonuç olarak başından beri, buna karşı hem toplumda hem de bireyin içinde bir tepki oluşmuştur... Özgürlüğü güvenlik pahasına, çeşitliği özsaygısı pahasına, eleştiren benlik bilincini de zihin huzuru pahasına satın alırız. Bunlar yüksek fiyatlardır; hiç birimiz bu bedelleri seve seve ödemeyiz, birçoğularıyla hiç ödemek istemezler”[Magee, 1993 : 79, 80].

Yukarıda da değinildiği gibi temelde birey hayattaki konumu için çaba sarf etmekten başka bir seçme hakkına sahip değildir. Seçimin sonuçlarına ise elbette kendisi katlanacaktır. Çünkü tüm çabalar her zaman olumlu yönde sonuç vermeyebilir. Bunun da bazılarınca endişe ile karşılanması doğaldır. Magee yine bu durumu şu değerlendirmeleri ile tespit eder:

“Hayatlarımızı yöneten kaçınılmaz ve zor kararların – sert fakat iyicil bir baba gibi-kendimizden daha güçlü, ama yine de, bizim çıkarlarımızı kollayan biri tarafından alınmasını ya da hiç hata yapmayan pratik bir fikir paketinin bize verilmesini isteriz. Önünde sonunda çoğu korkular –karanlıktan korkma, yabancılardan korkma, ölümden korkma- gelecekte korkmanın türlü biçimleridir. Demek ki, her zaman bilinmeyenin gerçekte bilindiği ve bizim zaten isteyeceğimiz şeyleri içinde taşıdığı yolunda güvenceler edinmeye çırpınıp duruyoruz. Bize ölmeyeceğimizi güvenceleyen dinlere ve toplumun gelecekte, belki de pek yakında yetkin olacağını güvenceleyen siyasal felsefelere sarılıyoruz” [Magee, 1993 : 80].

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere insanın emniyet arama duygusu dolayısıyla toplumlar ve birey, kendilerine, ileride her şeyin daha iyi olacağını vaat eden sistemlere her zaman sempati ile bakmışlardır. Ancak bu tip yaklaşımların —özellikle son zamanlardaki uygulamalar açısından siyasal sistemlerin başarısızlıkları, başarılarından çok daha fazla olmuştur. Demokratik sistemlerde, toplumlar kaderlerini kendileri belirler, sonuçlarından da kendileri sorumludurlar, belli grup ya da zümreler değil, tüm bireyler bu sorumluluğun bir parçası olurlar. Popper demokratik toplumun babasız bir toplum olarak vasıflandırır. Üstelik ona göre bu toplum, insanlık tarihinin ortaya çıkardığı en iyi denebilecek nitelikte bir toplum biçimidir [J. Bauduin, Karl Popper s. 85]. Ancak J. Bauduin, Popper’ın bu düşüncesini sarsan değerlendirmeyi insanlığın bir anlamda bilinç altına işaret ederek yapar. Popper da bu değerlendirmeyi, yani

demokratik bir toplum içinde yaşayan bireyin, bu toplum türünün sağladığı özgürlüklere karşın getirdiği sorumluluk duygusunun ağırlığından bir nebze olsun kurtulmak istemesi durumunu onaylarcasına şu ifadeleri kullanır:

“(…) Tarihsiciliğin (ve onunla ilgili görüşlerin) uygarlığa karşı ayaklanmayı desteklemek yönelimleri, tarihsiciliğin kendisinin geniş ölçüde, uygarlığımızın yüklediği ağırlığa ve kişisel sorumluluk isteğine karşı bir tepki olmasından ileri gelebilir” [Popper, 2000 : c I, 21].

Değindiği gibi, bilimin ve özellikle toplum bilimlerinin yanlış temeller üzerine kurulması, iyi niyetle davranılmış olursa bile bir çok zararlı sonuçlara yol açmıştır. Popper, tarihe bakıldığında, bu gün bize dehşet verici gelen uygulamaların bile iyi niyetle atılmış adımlar oluşunun görebileceğini ifade eder. Buna örnek olarak da İspanyol Engizisyonunun uygulamalarını gösterir. Bu engizisyonun üyeleri tamamen iyi niyetlerle yola çıkmışlardır ancak sonuç bugün bizce hiç de iyi olmamıştır. Tüm bu söylenenler ‘Cehenneme giden yol iyi niyet taşları ile döşelidir.’ sözünü doğrular nitelikte görünmektedir.

“Popper’ın önem verdiği yanlışlamacı liberalizmin kökeninde, O’nun ‘yöntembilimsel özcülük dediği’ düşünsel eğilime karşı duyduğu eski ve köklü düşmanlık vardır. Bu nedenle Popper’i ölçülü siyasi hedeflere yönelten sebepleri anlamak için felsefeye kısa bir dönüş yapmak gerekiyor. Popper, kendi özyaşam öyküsünde özcülüğe karşı duyduğu kuşkunun, ilk felsefi deneyimlerini oluşturduğunu yazıyor. Düşünsel babalığı Platon ve Aristoteles’e ait olan ve Husserl’de ve görüngübilimde yeniden ortaya çıkan özcülük, filozofu veya bilim adamını her şeyin, her görüngünün altında yegane temel ilkeyi oluşturan ‘saklı bir öz görmeye iterek’ Popper’ a göre düşüncedeki bir sapmayı temsil eden felsefi görüştür. ‘Ama bu yöntem düşüncenin gelişmesine çok önemli zararlar vermiştir.’ diyor Popper”[J. Bauduin s. 91 a. g. e].

3. 2 Demokrasi - Açık Toplum - Eleştirel Kurmacılık ya da Dünya3 Temelli Bilim Kuramının Kültürel Uzantıları

Popper’ın, toplumu, kendine has işleyişi olan bir metabolizmaya benzettiğini daha önce ifade etmiştik. (bkz. Bölüm1.2)Bu sebepten dolayı o, diğer tüm canlılar gibi toplumun

da daha iyi bir dünya arayışı içinde olduğunu, mevcut şartları iyileştirme için çabaladığını savunur. Popper yaşamın bir sorun çözme süreci olduğunu da her zaman hatırlamamız gerektiği kanısındadır. Bu yüzden ona göre toplumsal yaşantıya bakarken de diğer tüm canlılar ve çözüm girişimlerine baktığımız perspektiften bakmalıyız. Toplumlar hata yapmaktan korkmamalıdır; çünkü Popper'a göre insani bilgimiz yanlışların ayıklanması yoluyla ilerler. Ancak önce de belirtildiği gibi biz insan soyu olarak eleştirel aklı kullanmak suretiyle ve eleştirel tutumlarımızla bir çok yanlış uygulama öncesi eleyebiliriz. Bunun olabilmesi için de tüm çözüm önerilerine açık toplumsal yapılara ihtiyacımız vardır. Öneriler hatalı da olsa bunlar —eleştiri süzgecinden geçirilmek kaydıyla— en azından bize bir yanlış göstereceğinden dolayı aslında değerlidirler. Bu yaklaşım Popper'ın, toplumsal tecrübeyi yanlışlamacılık açısından değerlendirmesi olarak anlaşılabilir. Nitekim Magee bunu Popper'da sorun çözme açısından yorumlayarak şu değerlendirmede bulunur:

“Popper yaşamayı her şeyden önce ve her şeyin üstünde bir sorun çözme süreci saydığı için, sorun-çözmeye elverişli toplumlar istemektedir. Sorun-çözme ise, deneme çözümlerinin cesaretle ortaya atılmasını, sonra da bunların eleştiriye ve hata-ayıklama işlemine tabi tutulmasını gerektiği için, Popper karşıt önerilerin engellenmeden ortaya atılmasına, bunların eleştirilmesine, sonra da eleştirilerin ışığında bunlarda gerçek değişiklikler yapılmasına izin veren toplum biçimleri istemektedir” [Magee, 1993 : 67].

Bu fikirler ışığında, o, kapalı toplum anlayışını eleştirdikten sonra alternatif önerilerini sıralar.

Popper, ütopyacı mühendisliğe karşı, kendisinin bölük-pörçük toplumsal mühendislik (piece-meal social engineering)² diye adlandırdığı bir yaklaşımı savunur. Buna göre eleştirel yapıcılık, bir sorunla karşılaştığında toplumsal kurumların tanımları ya da işlevleriyle uğraşmaz. Eleştirel yapıcı için önemli olan, karşılaşılan sorunun giderilmesidir. Bu sorun giderme de önceden belirlenmiş herhangi bir taslağa uydurulmak zorunda olmadığından mümkün olduğunca sıradan ve özgür yollardan

² Piece-meal social engineering kavramını aslına uygun olarak bölük pörçük toplumsal mühendislik veya yapıcılık diye çevirmedik. Bunun yerine tezin amacını oluşturan bilim felsefesi ile siyaset felsefesinin kavramlarının ve yapılarının ortaya konması fikrine uygun olacağı düşüncesi ile bölük-pörçük toplumsal yapıcılığı “eleştirel yapıcılık” olarak isimlendirmeye karar verdik.

yapılır. Popper' a göre ütopyacı toplumsal mühendisliğin özcü yaklaşımına karşılık eleştirel yapıcılığa adçı (nominalist) yaklaşım diyebiliriz. Popper'a göre, ütopyacı yapıcının, belirlediğine inandığı tarihsel yasalara göre bir amaç belirleyip bunları uygulamaya koyması yöntemi gereksiz ve zararlı bir çabadır. Ona göre:

“(…) Önce son bir siyasal erek seçmek, sonra da ona doğru ilerlemeye başlamak yöntemi boş bir şeydir” [Popper, 2000 : c I, 157].

Eleştirel yapıcı ise bu tutumdan farklı olarak, tarihsel yönelimlere inanmaz. Ona göre toplumlar yani, tarihi oluşturan ana parçalar, her zaman için tarihin yönünü temin eden biricik nedenlerdir. Seçme kuramlarında bahsedildiği üzere toplumlar da gerekli değişiklikleri tarih ya da doğa zoruyla değil, kendi yönelimleri doğrultusunda yaparlar.

“ Toplumsal yapıcı, tarihsel yönelimler, yahut insanın kaderi hakkında sorular sormaz. İnsanın kendi kaderinin hâkimi olduğuna inanır ve amaçlarımıza uygun olarak, tıpkı yeryüzünü değiştirdiğimiz gibi, insanın tarihini de etkileyebileceğimizi veya değiştirebileceğimizi söyler” [Popper, 2000 : c I, 38].

Bu tip uygulamalar, bilimsel yöntemdeki yaklaşımın politikalara taşınması ile gerçekleşir. Yani eleştirel bir tutumu muhafaza etmek, yanlıştan arınmış bir politikanın varlığını a priori olarak reddetmekle ortaya çıkabilir. Popper' ın hem siyaset, hem de bilim felsefesinin özü bu cümlededir. Çözüm önerileri olarak ortaya atılan olan politikaların eleştirilmesi, uygun olmayan yanlarının atılması ve toplumun gereklerine göre düzenlenmesi de siyasetçilerin başlıca görevleri olmalıdır. Her şey deneme-yanılma yöntemi ile öğrenilir. Popper bilim hakkındaki felsefi düşüncelerini toplum ve siyaset alanına da yansıtarak. Toplumsal hayatı, doğruların bulunması ile değil de hataların ayıklanma süreci olarak görür. Böylece toplumsal ve siyasi hayat daha akli ve daha iyi şartlara kavuşabilir. Popper burada faydacılığın (utiliteryalizm) negatif karakteri olarak niteleyebileceğimiz bir görüşü savunmaktadır. Faydacılığın ‘Mutluluğu maksimize edin’ öğretisinin yerine ‘Mutsuzluğu en aza indirin’ ilkesinin benimsenmesi gerektiğini söyler. Çünkü ona göre, faydanın nitelik ve nicelikçe bütünü kapsaması imkansızdır. Bir kişinin yada zümrenin fayda payının en üst seviyeye çıkarılması hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilemeyecek bir amaçtır. Çünkü her zaman daha fazlası

düşünülebilir. Ancak negatif faydacılık toplum hayatındaki eksikleri gidermek için her zaman daha somut ve uygulanabilir politikalara imkan verir. Popper bu konuda şunları söylemektedir:

“(…) Toplumsal kötülüklerin, yani altlarında birçok kimsenin acı çektiği toplumsal koşulların varolduğu, bir hayli sağlamca kanıtlanabilir. Bunların acısını çekenler kendilerini zaten bilirler, ötekiler de onlarla yer değiştirmek istemeyeceklerini güç inkar ederler. Oysa, ideal bir toplum üstüne akıl yürütmek sonsuz kere daha zordur” [Popper, 2000 : c I, 155-156].

Magee’ye göre Popper’in önerdiği bu tutum, yani ‘Mutsuzluğu en aza indirin’ ilkesi, klasik faydacı öğretinin olumsuz terimlerle yenilenişi değildir. Dikkat edilirse doğrulamacılık ile yanlışlamacılık arasında var olduğunu söylediğimiz asimetri (bkz. Bölüm 2.2) burada da karşımıza çıkar.

Popper’ca, eleştirinin geliştiği ve bireyin uygulanan politikalarda söz sahibi olduğu bu tip toplumlar da “Açık Toplum” olarak nitelenir. Bu tip bireysel katılımlara mümkün olan en üst seviyede cevap veren sistem de demokrasidir. Çünkü zor kullanmadan, kan dökülmeden gereken değişikliklerin yapılması ve eleştirinin gelişebilmesi için mümkün olduğunca özgür bir ortama ihtiyaç vardır. Hemen belirtmek gerekir ki Popper’ ın demokrasi yanlısı olması, demokrasiyi demokrasi olduğu için tercih etmesinden değil, öngördüğü sisteme en uygun yönetim biçiminin demokrasi olmasından dolayıdır. Zaten Popper, demokrasiden, naiv anlamının dışında, başka bir şey anlar ve aslında isminin demokrasi olup olmaması ile ilgilenmediğini de özellikle vurgular. O, demokrasiyi alışlagelen biçimde, çoğunluğun yönetmesi olarak anlamaz. Zaten ona göre, çoğunluk yönetmemelidir de. Bu şekilde anladığımızda demokrasi kolaylıkla bir tiranlığa, çoğunluğun tiranlığına dönüşebilir. Çoğunluğun istekleri doğrultusunda uygulanan politikalar demokrasi paradoksu dediğimiz şeye de yol açabilir; Seçmenlerin çoğu toplumun tiranlıkla yönetilmesini isteyebilir. Popper bu paradoksun önüne geçmek için “özgür kurumlar” önerisini sunar. Buna göre demokratik sistem içerisinde kişilere ve politikalara bağlı olmayan ve vatandaşların her türlü katılım haklarını bu birimler vasıtası ile gerçekleştirdikleri yapılar oluşturulmalıdır. Ve böylece demokrasiye yönelik bir tehdit baş gösterdiğinde herhangi bir paradoksa düşmeden bu özgür kurumlar için

gereken mücadele verilebilecektir. Dikkat etmek gerekir ki burada söz konusu kurumların herhangi bir siyasi veya ideolojik görüş doğrultusunda müdafaası söz konusu değildir. Hatta özgür kurumların ya da Popper’cı demokrasi anlayışının savunulması için insanlara baskı da yapılmamalıdır ve yapılamaz da... Özgür kurumların garantisi özgürlük fikrinin kendisidir. Özgür kurumların kaldırılmasına ilişkin bir istek özgürlük adına yapılamaz.

O, ulaşılabilecek en iyi toplumun, üyelerine, ‘olabilecek en çok özgürlüğü’ sağlayan toplum olduğunu söyler. Ancak en çok özgürlük, zorunlu olarak sınırlandırmayı getirir. Bu sınırlandırmayı da ancak bu amaç için düzenlenmiş ve devlet gücünden destek alan kurumlar oluşturabilir ve denetleyebilir.

4. Popper'ın Bilim ve Siyaset Felsefesindeki Ana Kavramlarının Karşılaştırılması

4. 1. Bilimsicilik ve Totalitarizm

Popper'in geleneksel bilim anlayışına getirdiği eleştirileri incelerken, onun, genelde bilimin doğruları bulduğuna ve bu doğruları yasalar halinde ifade ederek kesinliğe bağladığı inancına karşı çıktığını söylemiştik. (bkz.Bölüm 2.2) Bilimsel yöntemin doğruyu aramada yegane yöntem olduğu ve doğrularının, yine bu yöntem yoluyla elde edildiğinden tartışmasız olduklarını öne süren, bilimin bu derecede dogmatik bir sistem haline gelmesine yol açan anlayışa 'bilimsicilik' adını verdiğini söylemiştik. Ona göre bu yaklaşımın temelinde, önce bilgi-kuramsal ve sonra da bu bilgi-kuramına dayalı olarak oluşturulan yöntembilimin yanılığları vardır.

Bilgi-kuramsal yanılığardan kastımız, özellikle 'doğru' ya da 'doğruluk fikri' hakkındaki yanılığardır. Bunlar kısaca;

- 1- Doğruluğun bir ölçütü olduğundan hareketle ölçüt belirleme girişimleri,
- 2- Bu ölçüt vasıtası ile ulaşılan bilginin de tartışmasız bir değere sahip olduğu yanılığıdır.

Geleneksel bilim anlayışı, bilindiği üzere deneyci kanadın temelleri üzerine kurulmuştur. Buna göre bilginin gerekçelendirildiği alan deney alanıdır. Bir bilginin doğruluk gerekçesini o bilginin ne kadarının deneyden faydalanarak elde edildiği oluşturmaktadır. Felsefede tabula rasa teorisi olarak bilinen bu yaklaşımı Popper, kova teorisi olarak adlandırmıştır. Bu teoriyi J. Lieberson şu şekilde özetler;

"Kova teorisine göre (ya da felsefi olarak tabula rasa teorisi) zihnimiz boş bir kovadır, dış dünyadan gelen uyarılar bu kovaya duyularımız yolu ile girer ve birikir, hazmedilir hale gelir. Tüm bilgi, duyularımız yoluyla alınan bilgidir, yani deneyimle elde edilen bilgidir, bilgi bir anlamda bizim parçamızdır. Bu görüş gerçekten sağduyuya dayanır, sağduyu teorisidir" [Lieberson, 1928 : c IV, 68].

Lieberson bu teoriyi sađduyuya dayalı olarak anlamakla birlikte eleřtirilmesi gerektiđini de dűřünür. Ona göre bu teoride karřı çıkılacak üç temel nitelik söz konusudur.

“Bu teoriye öncelikle subjektivist, irrasyonalist, ve doğrulayıcı niteliklerinden dolayı karşı çıkılması gerekir. Teori, insan bilgisini deneyimle temellendirmesi açısından subjektivisttir; mitsel olan tümevarım yöntemine dayanır, bu açıdan irrayonalisttir; ve insan çabasının doğruluğu ve kesinliği bilmek olduğunu varsayması açısından doğrulayıcıdır, oysa kesinliğe ulaşılması mümkün değildir, hiçbir zaman”[Lieberson, 1928 : c IV, 68].

Lieberson bu eleştirilere karşılıklı Popper’in, öne sürdüğu yöntemi ‘eleştirel akılcılık’ şeklinde tanımladığını, ve onun ‘nesnel ve rasyonel’ olduğunu söyler.

“Bir gözlemimiz yoktur ama bir gözlem yaparız” [Popper, Objective Knowledge p. 342] diyen Popper bilgi edinmede gözleme belli bir yer tanır; ancak onun gözlemden anladığı basit bir gözleyicilikten uzaktır. Popper’in bu anlayışını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Bilgi deneyimden çıkartılamaz ya da onun tarafından doğrulanamaz. Temel önermeler olarak adlandırılanlar bile yalnızca hipotezler niteliğindedirler. Bilimde kesin olarak rol oynayan algıdan çok gözlemdir. Ama gözlem, içinde etkin olarak insanın rol aldığı bir süreçtir. Gözlem, temelde bir algı olmasına karşın, daha önceden planlanmış ve hazırlanmıştır [Lordoğlu, 1998 : 11].

Bilim olan ile bilim olmayan arasındaki ayırımın bir ölçütünü bulmak Bacon’dan beri hemen hemen tüm filozofların en çok uğraştıkları temel problemlerden biri olmuştur. Bu ayırmda deneysel bilimler tümevarımsal yöntemle karakterize edilirler, matematik ya da mantığın önermeleri ise totolojiler olarak kabul edilir. Nihayet metafizik önermeler de spekülatif ya da sezgisel yöntemlerle nitelenirler. Bu ayırıştırma biçimi felsefe tarihinde genel kabul gören bir değerlendirmedir. Bilindiği gibi pozitivistler deneyimden çıkarılan kavramları bilimsel olarak kabul ediyorlardı. Modern pozitivistler ise bilimin kavramlardan değil de önermelerden oluşan bir sistem olduğunu ileri

sürmüşlerdir. Deneyimin temel önermelerine indirgenebilen önermeler bilimseldirler. Bu tip önermelerin elde edilme biçimi ya da yöntemi de bize tümevarımı verir. Başka bir deyişle bu yöntem, tümevarımla özdeştir. Bu yöntemle çalışan bilimin doğru bilgi etmede başarılı olduğu görüşü, yaygın olarak bilimsel bilgilerin tartışmasız uygulama alanı kazanmasına sebebiyet vermiştir ve bu da bilimin sonuçlarının dogma şeklinde anlaşılmasına yol açmıştır. Popper bilimsel bilgiyi bu denli yücelten anlayışı bilimsicilikle suçlar ve bu anlayışa karşı çıkar. O'na göre bilim, hipotezlerin gözlemlere dayandırılması ve gözlemlerce doğrulanması ile değil, gözlemler tarafından yadsınması ile ilerler. Ayrıca bilimin tüm önermeleri tahmini çözüm girişimleri olmaktan öte bir şey değildirler ve her zaman için onların yanlışlıkları —doğrulukları değil— gösterilmeye çalışılmalıdır.

Bilim felsefesini bu temeller üzerine inşa eden Popper aynı zamanda siyaset kuramını da bu kabuller üzerinde yükseltmiştir. Aynen doğa bilimlerinde olduğu gibi kültür ve insan bilimleri alanında da —özellikle siyaset felsefesi ve tarih— bilime bu tür bir bakışın ortaya çıkardığı sorunları sıralar. Doğa yasası ile toplum yasası ayrımının yapılamamış olması, siyaset ve tarih bilimcilerini aslında var olmayan, tahmini çıkarımlar olan kestirimleri, değişmez yasalarmışçasına görmeye itmiş ve toplumu bu yasalar çerçevesinde anlamalarına sebep olmuştur. Bu da bir müddet sonra değişik etkenler aracılığıyla yönlendirerek totaliter toplumları ortaya çıkarmıştır. Bahsettiğimiz yanlış çerçeveden bakıldığında insanoğlu, bu tip durumlarda eleştiri getirebilecek sağlam dayanaklardan da mahrum bırakılmıştır. Popper'a göre totaliter rejimler de bilimsiciliğin düştüğü hataya düşmüşlerdir. Bu hata, eleştirinin hoş görüyle karşılanmak yerine, bertaraf edilmesi çabasıdır. Her ikisi de, varsaydığı doğrulara ulaşma çabasıyla bilgiyi ve toplumu gerçekte oldukları şekilde değil de, olması istenen şekle sokmaya çalışmışlardır. Bilimsici kuramlar bunu, Ad Hoc hipotezler kullanarak, başka bir ifade ile eleştiriye savuşturmaya çalışıp var olan görüşü devam ettirme çabası ile, totaliter rejimler ise, zor ve şiddete başvurarak yapma yoluna girmişlerdir.

4. 2. Metodolojik Yanlışlamacılık ve Demokrasi

Popper'ın bilgi anlayışı konusunu ele alırken, bilginin doğruluğunu ya da yanlışlığını kesin olarak tayin edebilecek araçlarımız olmadığı konusunda ısrar ettiğini belirtmiştik. Başka bir ifade ile bu tutum, doğrunun bir ölçütü olmadığı iddiasıdır. Fakat Popper, bir ölçüte sahip olmamamıza rağmen yine de doğruluk arayışından vazgeçmememiz gerektiğini de önemle vurgular. Ancak insani bilgi, doğruluk ölçütüne sahip olmadan doğruyu nasıl arayabilir? Popper söz konusu probleme, bir doğruluk ölçütüne sahip olmakla doğruluk fikrine sahip olmak arasında fark olduğunu söyleyerek cevap verir. Bu iki durumun farklı şeyler olması, yani bir bakıma idealize edilmiş doğruluk fikrinin bizde mevcut olması doğruyu arama şansı ortaya çıkmaktadır. Doğruluk konusunda ölçüte sahip olmamamız bizi doğruyu aramaktan değil; sadece doğruya ulaşım-ulaşmadığımız konusunda emin olmaktan alıkoyar.

Popper'ın, geleneksel bilim eleştirisinde ağırlık noktası, yöntem konusudur. Bilindiği üzere geleneksel bilim, tümevarım formunu kullanarak işlemektedir. Bu da kabaca, gözlemlenen tekil durumların ifadesi olan tekil (ya da temel) önermelerin ortak yanlarından hareketle evrensel önermelere (ya da yasa, kanun) ulaşma yöntemidir. Evrenselleri geçerli kılan ise doğrulayıcı tekil durumlardır. Ancak temel önermelerden yasalara geçiş, mantıken imkansızdır. Buna göre, temel önermeler ne denli çok sayıda gözlemlenmiş olursa olsun, mantıksal olarak, bu olay ya da olgu kümeleri hiçbir zaman evrensel önermelere geçmemize gerekçe olamayacaklardır. Doğrulayıcı her örnek, olsa olsa kendisi için bir doğruluk değeri sağlar; evrensel önermelerle bağı bu anlamda hiçbir zaman kurulamaz. Söz konusu yaklaşım aynı zamanda, doğrulama mümkün değildir anlamına da gelir. Bu probleme dikkat çeken Popper, alternatif yöntem olarak yöntembilimsel yanlışlamacılığı önerir. Evrenseller, tekil durum ya da önermelerden çıkartılamazlar. Fakat onlar vasıtası ile denetlenebilirler. Doğrulama mümkün olmadığı için de doğal olarak bu denetleme yanlışlama yoluyla olacaktır. Dikkat edilirse burada tümevarım değil tümdengelim söz konusu olmaktadır. Yani kuram ya da varsayım deneyden önce gelmektedir. Bu yolla da söyleyebiliriz ki insani bilgi doğruların birikmesi ile değil yanlışların ayıklanması ile ilerlemektedir diyebiliriz.

Elimizde herhangi bir ölçütün olmaması, ileri sürülen kuramlara yani çözüm önerilerine bakışımızı, onları tahmini, gelip-geçici öneriler olarak görme eğilimine yol açar. Rakip kuramlar arasında seçme yaparken bazı ölçütleri göz önüne almamız gerekir. Fakat yöntembilimsel yanlışlamacılığın bir gereği olarak, ileri sürülen çözüm önerileri engellenmemelidir. Çünkü ilk bakışta, uzun uzun incelemeden, bir kuramın doğruya ne derece yaklaştığını tespit etmemize yarayan ölçüt ya da ölçütlerden mahrumuz. Bu sebeple metafizik gibi görünen açıklamalar dahi, doğruya sandığımızdan daha fazla yaklaşmış olabilirler. Düşünce tarihi bunun örnekleri ile doludur. En bilineni de, Demokritos'un öncülüğünü yaptığı atomcu görüştür. İnsani düşüncenin bu boyutları göz önüne alındığında, ortaya atılan her çözüm önerisinin değerli kabul edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden de söylediğimiz gibi, önerilerin önünü açmak, engel olmamak gerekmektedir.

Popper'ın demokrasi anlayışını, bu çalışmanın açık toplum adlı bölümünde (bkz. Bölüm 3.2) özetlemiştik. Nasıl ki Popper tarafından, bilimsel etkinlik doğru arayışı olarak adlandırılıyor ve yöntem olarak da yöntembilimsel yanlışlamacılık öneriliyorsa, siyasi etkinlik de özgürlük arayışı olarak tanımlanmakta ve özgürlüğü arayış yöntemi için de demokrasi önerilmektedir. Buna göre aynı bilimsel yöntemde olduğu gibi siyasi yöntemlerde de amaçların tam manası ile gerçekleşmesi beklenmemelidir. Fakat bununla birlikte demokratik bir sistemde her bireyin istekleri doğrultusunda yönetime katılma hakkı saklı tutulmalıdır. Birey ya da grupların çözüm önerilerinin engellenmemesi; aksine teşvik edilmesi gerekir. Çünkü eleştirel akıl ilkesi hem bilimsel işleyiş ve hem de siyasi işleyiş için korunması gereken bir değerdir. Bu durum, 1.3. bölümünde üzerinde durduğumuz Popper'ın eleştirel akıl anlayışının o uzak erimli sonucu gereği, ilişkide bulunduğumuz toplumun her üyesini akla yakın bilgi kaynağı olma adayı saymamızı gerektirir.

4. 3. Doğruluk ve Özgürlük

Popper'a göre bilim, doğru arayışından ibaret bir etkinliktir. Ancak bilim, hiçbir zaman doğruya ulaştığını iddia edemez çünkü elinde bir doğruluk ölçütü yoktur. Bu durum

sadece bilimsel etkinlik için değil, insani bilginin tüm etkinlik alanları için geçerlidir. Ancak önceki bölümlerde de sık sık belirttiğimiz gibi, elimizde bir ölçütün bulunmayışı, doğru arayışını engelleyecek bir durum teşkil etmez. Bizler her ne kadar bir ölçüte sahip olmasak da, idealize edilmiş bir doğruluk fikrine sahibizdir. Bu fikir de doğruluğu arayışımızın itici gücünü ve imkanını sağlar.

Popper'in de sıklıkla dile getirdiği gibi, bilimin doğrunun aranması, tekil durumlarda onun varlığını tespit etme yoluyla yapılmamalıdır ve yapılamaz da. Doğruluk arayışımızın imkanını veren şey doğruluk fikri olsa da, gerçekte onu tespit edecek ölçütümüz olmadığından bu imkansızdır. Şu halde bizler doğruyu, yanlışların elenmesi yoluyla yapmak durumundayızdır. Yani uygulamada, yanlış durumların tespiti ve bu yanlış durumların elenmesi ile bu etkinliğimizi sürdürebiliriz.

Ancak nasıl ki tam bir doğrulama mümkün değilse tam manada bir yanlışlama da mümkün değildir. Filhakika elimizde doğruluk ölçütü bulunmayışı ifadesi aynı zamanda bir yanlışlama ölçütümüzün de olmadığı anlamına gelir. Bu manada bizler hiçbir zaman doğruya ulaştığımızı iddia edemeyiz. Sadece, doğruya bir ölçüde yaklaşmış olduğumuzdan bahsedebiliriz.

Popper'a göre nasıl ki bilimsel etkinliğin amacı doğruyu aramak ise, siyasi etkinliğin amacı da, üyelerine olabilecek en çok özgürlüğü sağlayabilecek toplum yapıları kurmak olmalıdır. Fakat ne var ki, doğruluk gibi, özgürlük de optimum bir değerdir. Eğer özgürlüğün var olmasını istiyorsak sınırlandırılması gerekmektedir. Çünkü özgürlük sınırlanmadığı sürece kendisinin karşıtı bir duruma dönüşür.

Toplumda var olan özgürlük çerçevelerinin genişletilmesi, yani özgürlük arayışı toplum üyelerine yeni özgürlükler vererek değil, söz konusu toplum içerisinde var olan özgürlüğü kısıtlayıcı durumların tespiti ve bunların ortadan kaldırılması yoluyla yapılmalıdır. Kısaca, nasıl ki bilimsel etkinlik doğruyu, doğruları biriktirme yoluyla değil de yanlışları ayıklayarak ilerliyorsa, siyasi etkinlik de özgürlük arayışını, var olan özgürlükleri artırarak değil, onu kısıtlayıcı durumları ortadan kaldırarak gerçekleştirmelidir. Mamafih, hem doğruluk hem de özgürlük, tam olarak

gerçekleşmeyecek durumlardır. Filhakika her ikisine de belli bir derecede yaklaşılabilir ya da uzaklaşılabilir ancak zihindeki ideal durumlarına hiçbir vakit erişilemez.

4. 4. Kuram ve Politika

Popper, bilimsel bir kuramdan, biçimsel olarak tündengelimle içerisinde tekil önermeler çıkarabileceğimiz, bu tekil önermeleri de deneye tabi tutarak sınavabileceğimiz kuramları anlar. Ancak bir kuramdan, elbette en az bir tane, kuramla çelişen durumları ön-deyileyen temel önermenin de türetilebilmesi gerekir. Çünkü bahsedildiği üzere bilim-olan ile bilim-olmayan arasındaki ayracımız yanlışlanabilirlik tutumudur.

Popper için bir kuramın çıkış noktası olgusal alan değildir. Kuram, bir yönü ile deneyden önce gelir. Yani bir bakıma biz zihnimizdeki düzenlilikleri, beklentileri veya eğilimleri doğada ararız. Bu tutum da bilimsel işleyişi, sabit olgu durumlarının tespiti olmaktan çok, bizim ya da bilim adamının eğilimlerine, beklentilerine uygun durumların tespitine ve bu eğilimlere uygun olarak açıklanmaya çalışılmasına doğru kaydırır.

O halde bir kuram, bizim gerçeklikten çıkardığımız bir sonuçlar ağı değil, tersine gerçekliği uyarladığımız bir modeldir. Biz gerçekliği kuram ışığında anlar, açıklarız.

Söz konusu durum bu olduğunda kuramları, değişmez açıklamalar olarak görmek yerine, tahmini, gelip-geçici açıklamalar olarak görme eğilimine girmemiz kaçınılmazdır. Onların her biri, gerçeğe yaklaşım denemeleridir. Rakip kuramlar arasında da hangisinin gerçeğe daha çok yaklaştığı sorunu, kuramların işe yarayan (yani doğrulayıcı) kısımlarına bakılarak değil, uygulamada aksayan (yani yanlışlayıcı) kısımlarına bakılarak yapılır. Eğer bir kuram kendi içinden çıkarılan yanlışlayıcı ön deyimlere ne derecede direnebiliyorsa; başka bir deyişle yanlışlayıcı durumlar; kuramın yasakladığı tekil durumlar gözlemlenmiyorsa o derecede gerçeğe daha yakın olarak

alınmalıdır. Yanlışlayıcı durumlar gözlemlendiğinde ise kuram tamamen tasfiye edilmelidir.

Popper'a göre bir politika da, yine deney ışığında test edilmesi gereken bir kuramdan farksızdır. Böylece, bir politikanın oluşturulması ve sınanması, bilimsel yöntemin siyasal alana taşınması ile gerçekleştirilmelidir. Aynen bir kuram gibi o da sadece bir çözüm önerisidir. Buna göre öncelikle, yanlıştan arınmış bir politikanın varlığını daha baştan peşinen reddetmeliyiz. Daha sonra, teklif edilen çözüm önerisi niteliğindeki politikayı, eleştiri süzgecinden geçirerek eksik ya da hatalı yanlarını düzelttikten sonra uygulama safhasına geçirilmelidir. Yanlıştan arınmış bir politikanın (aynı şeyi kuramlar için de söyleyebiliriz) varolamayacağı yönündeki ısrarına gerekçe olarak Popper, insan davranışlarının kaçınılmaz bir biçimde istenmeyen sonuçlar doğuracağını ve bu sonuçların hepsinin bizce önceden kestirilemeyeceği yönündeki fikrini gösterir. Mesela bugün bir problem olarak duran Goldbach Problemi buna iyi bir örnektir. Bu problem, 2'den büyük her çift sayının, iki asal sayının toplamı olduğu iddiasındadır. Bu tanım, bilinen tüm örneklerle uymaktadır. Ancak doğal sayılar kümesinin sonsuz oluşu tüm sayıların denenmesini imkansız kılmaktadır. Doğal sayılar kümesi kuşkusuz, insan yapısıdır; ancak bu küme oluşturulurken kimse böyle bir problemi tasarlamış değildir. Bu durum istemimiz dışında kendiliğinden oluşan bir problemdir. Aynı şekilde, siyasal alandaki insan davranışları da, önceden kestirilemeyecek sonuçlara yol açarlar. Bu da, söylediğimiz gibi bize, yanlıştan arınmış bir politikanın varlığını baştan reddetme hakkını verir. Unutulmamalıdır ki zaten kuram, dünyayı ışığı altında gördüğümüz bir modeldir; yani bir bakıma her kuram dünyayı yeniden inşa eder. Aynı şekilde, bir politika da topumu yeniden kurmak, tekrar şekillendirmektir.

Uygulama safhasına geçildikten sonra, aynen bilimsel kuramlarda olduğu gibi, politikaların işe yarayıp yaramadığı sorgulaması, politikaların uygulamada aksayan yönlerine bakılarak yapılır. Ancak unutulmamalıdır ki, uygulama alanı sadece denetleme işlevini görür. Yoksa hiçbir politika sosyal durum ya da olgulardan çıkartılamaz. Kuram gibi, politika da önseldir.

Nasıl ki bir bilim adamı kuramını denetlerken doğrulamacılık ile yanlışlamacılık arasındaki asimetriye dayanarak bakış açısını yanlışlanabilirlik kriterine çevirmeli ise, bir siyasetçi de buna paralel olarak bakış açısını ‘mutluluğu maksimize edin’ ilkesi yerine, ‘mutsuzluğu en aza indirin’ ilkesi uyarınca yapmalıdır.

Buna göre, uygulamada aksayan politikaların, aksayan yönleri bu ilkeler ışığında yeniden yapılandırılmalıdır.

Popper, bilim ve siyaset felsefesini aynı ilkelerden hareket ederek kurmuştur. Durum böyle olunca aralarındaki paralellik kaçınılmazdır. Ancak bu bölümün konusunu oluşturan politika-kuram ilişkisinde farklı bir yan ortaya çıkar. Bu da, yanlışlanan bir kuramın Ad Hoc hipotezlere mahal vermeden tasfiye edilmesi gerektiğini söyleyen Popper, politikalar için aynı şeyi ön görmez; aksayan bir politika düzeltilmelidir.

SONUÇ

Popper, ister bireysel olsun, isterse de toplumsal olsun tüm insani ürünlerin tek bir sürecin sonuçları olduğunu düşünür. Bu süreç ise ‘sorun çözme’dir. O, hem bilgi kuramını hem bilim kuramını hem de siyasi yapıya ilişkin düşüncelerinin merkezine bu kavramı koyar. Bu sebepten dolayı, felsefi düşünüşün tutarlılık niteliğini de hesaba kattığımızda diğer alanlardaki tüm düşüncelerini bahis konusu süreç göz önüne alınarak değerlendirmek elzemdir kanaatindeyiz.

Takdire şayandır ki, sorun çözme eylemi zorunlu olarak bir problemin varlığına işaret eder. Popper’ın iddia ettiği üzere bilgi serüveninin başlangıcına da ‘sorun durumu’nu yerleştirdiğimizde bilgiyi ya da bilgi arayışını, ‘sorun giderme’ olarak tanımlarız. Bu tutum da bizi, kaçınılmaz olarak hatalara, eksikliklere veyahut olumsuz durumlara bakmaya yöneltir. Söz konusu durum, insan düşüncesinin tüm alanlarında bu şekilde gelişir; bilgi sürecimiz bir problemle başlar. Gerek bilimsel süreç, gerekse de siyasi hayat bu şekilde değişir ve ilerler.

Popper’a göre bilim, doğru arayışdır ve bu arayış da doğruların birikmesi ile değil, yanlışların ayıklanması yolu ile ilerler. Siyasi alanın hedefi ise özgürlük arayışdır. Özgürlüğün arttırılması, Popper’ın bilgi ve bilim görüşlerine paralel olarak özgürlüklerin çoğaltılması yolu ile değil, özgürlüğü kısıtlayıcı durumların ortadan kaldırılması yolu ile yapılmalıdır. Bu da kısaca şu anlama gelmektedir: özellikle siyasi alandaki kararlar, varılmak istenen noktalar, toplumun hali hazırdaki durumundan uzak kalınarak –bu hal istenmedik bir hal olsa bile- göz ardı edilerek planlanmamalıdır. Nasıl ki siyasi alanda yetkin bir toplumun ideal bir toplum olduğunu, ona yetişmenin imkansız olduğunu ancak en azından var olan eksikliklerini gidermenin mümkün olduğunu düşünüyorsak, aynı şekilde bilimsel etkinlik için de düşüncemizi devam ettirmeliyiz; bilim, doğru arayışdır. Ancak elimizde doğruyu ayırt etmemizi sağlayacak araçlarımız yoktur. Fakat bununla birlikte bir ‘doğruluk fikrine’ sahibiz. Bu da bizi onu aramaya iter. Bu arayışta da odak noktası, doğrunun yanlışların, hataların elenmesi yoluyla aranması fikridir.

Kısaca söylendiğinde Popper, hayatın – ki buna insan dışındaki canlılar da dahildir – her alanı hata eleme sürecidir. Bu eylemin amacı da daha iyi bir dünya yaratmaktır.

KAYNAKÇA

Bryan MAGEE, Karl Raimund Popper'ın Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi II. Basım Ankara 1993.

Doğan ÖZLEM, Tarih Felsefesi, Anahtar Kitaplar Yayınevi, II. Basım İstanbul 1996.

Elisabeth STRÖKER, Bilim Kuramına Giriş, çev. Doğan Özlem, Ara Yayıncılık I. Basım İstanbul 1990.

Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, Metis Yayınları, İstanbul 1998

Immanuel KANT, Seçilmiş Yazılar, çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi Büyük Fikir Kitapları Dizisi I. Basım 1984.

Jonathan LIEBERSON, K. Popper'ın Social Research, London 1928.

Karl Raimund POPPER, Açık Toplum ve Düşmanları II Cilt, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi I. Basım İstanbul 2000.

Karl Raimund POPPER, Bilimsel Araştırmanın Mantığı, Çev. İlknur Aka- İbrahim Turan, Yapı Kredi Yayınları I. Basım İstanbul 1998.

Karl Raimund POPPER, Daha İyi Bir Dünya Arayışı (Son Otuz Yılın Makaleleri), çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları I. Basım, İstanbul 2001.

Ömer DEMİR, Bilim Felsefesi, Vadi Yayınları, II. Basım 1997 Ankara.

Vildan LORDOĞLU, 'Karl Popper'ın Düşüncesinde Bilim Siyaset İlişkisi', İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Çalışması, İstanbul 1998.

ÖZGEÇMİŞ

01.07,1979 yılında Bilecik'de doğdu. İlk öğrenimini Bilecik, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2000 yılında Sakarya Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. 2000-2001 yılları arasında özel bir eğitim kurumunda Felsefe Gurubu Öğretmeni olarak çalıştı. 2001 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı ve halen bu görevini sürdürmektedir.

